Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

...майн 1921 оной ...н 21-һээ гарана. | № 165 (18488) | 1990 оной июлиин 18, среда | Сэн 3 мүн.

...ЭНЭРХЫ ЁҺОТО, ДЕМОКРАТИЧЕСКА СОЦИАЛИЗМ ТЭЭШЭ

(КПСС-эй XXVIII съездын программна мэдүүлгэ)

...й байдалые зүбөөр сэгнэлтэ, общество болон пар... кризисые дабаха зорилготойгоор партиин мүнөө ...улха политикын үндэһэ һуурииие тодорхойлолго, тэ...нэдхэлгэ хадаа энэрхы ёһото, демократическа со...дабшалтын хэрэгтэ гол шухала удха шанартай гэ...й XXVIII съезд тэмдэглэнэ.

...цествын кризис ба партиин ...ын хараата зорилгонууд

...НӨӨНЭЙ БАЙДАЛЫЕ СЭГНЭЛГЭ

...н шэнэдхэлгэ ороной ажабайдалда боложо байгаа ...ческа хубилалтануудта эхи табиһан байгаа. Ниитэ ...хэды олон зүрилдөөнүүдтэйгээр хүгжэжэ байба... зоной ухаан бодолой болон политическэ эрхэ сү...эдэнэ, хүн зоной эрхэтэн ба үндэһэ яһанай нэрэ ...эшэлнэ, тэдэнэр обществын болон гүрэн түрын хэ...өөрынгөө гарта абана. Ухаан бодолые балартуулдаг, ...абшаха харгы замые тодорхойлходо һаад хэдэг ху...аг домогууд һандаргагдана. Оронийе гадаада ор...эйһээ таһалдаг байһан хаалтанууд дабагдана. Обще...од байһан кризисһээ гараха арга боломжонууд хуу...хоёрой хоорондохи эрид хурса тэмсэлдэ алхам ал...йгуулагдана.

...змын өөрынь алдуутай байһанһаа бэшэ, харин үн...сагта тэрэнийе гажа буруугаар хубилгаһан эүйлнүү...ис эхитэй гэжэ съезд тоолоно. Ниитын байдалай ...нуудые гүрэн түрын шэнжэтэй болголго, пролета...рэһээ партийна — гүрэн түрын дээдэ засагай бэе...иктатура хүнийе зөөриһөө болон засагһаа холодуул...түхэл янзануудые бии болгоо, өөрынгөө зоргоор ...хуули эбдэхэ үзэгдэлнүүдтэ хүргэһэн байна. Бай...аялигууд эзэн бусаар ашаглагдадаг байгаа. Хуушан ...олые хубилгангүй баримталха ёһо гурим тогтоогдо...эгоор бодомжологдо тэсэшэгүйгөөр хандадаг ор...ал диилэһэн байгаа. Арадуудай соёлой-түүхын бая...ба ухаан бодолой баялигуудта хайхарамжагүйгөөр ...е саг һэн. Түби дэлхэй ниитын системэнүүдэй эбсэ...өөн тэмсэлэй дайда мэтээр сэгнэгдэдэг байгаа.

...ад онуудта социализмын гол ёһонуудые буруугаар ...та ороной хүгжэлтэдэ орёо хүндэ асуудалнуудые ...иин XX зуун жэлэй хоёрдохи хахадта хүн түрэлтэнэй ...лда эрдэм-техникын революцитай холбоотой эрид ...есын болоходо, нэгэ хүнэй зонхилолгын—албан хой...мэ оронийе дэлхэйн цивилизациин урасхал һабада ...ргагүй гэжэ элирээ.

...игэбэшье, гол шухала хубилалтануудые хэхэ эрилтэ...ни удаан сагта анхарангүй орхидог гурим тогтоһон ...индхэгдэхээр болоһон түүхэтэ зүрилдөөе арад зон...һан партийна гүрэнэй засагай бүридхэл хүсөөр зог...йгаа.

...н шэнэдхэлгэ оронийе шэнэ харилсаануудай, соци...үрюу ниитэ түхэл янзануудһаа сүлөөлгын политикада ...өө эрьехые эрилтэ болгон табяа. Гэбэшье 300 ша...он хүн зонтой асари ехэ гүрэнэй ажабайдалай бүхы ...үдые нэгэн доро хубилган шэнэдхэхын асари ехэ ...ланийе харуулаа. Тиихэтэй хамта партиин болон оро...бэриин зарим шиидхэбэринүүд ба үйлэ хэрэгүүд һүү...үүдтэ һулаар бэлэдхэгдэһэн, гуримгүй, зарим ушар...айшье байгаа. Капитальна барилгые һомололгодо ба ...импортно политикада, ажалһаа гадуур олдоһон ол...нуудтай, архидалгатай тэмсэлдэ хэгдэһэн алдуунууд ...олонтой байгаа, кооперативна хүдэлөөе эмхидхэлгэ...нууд гаргагдаа.

...эрхилэлгын хуушан онол арганууд һандаргагдаад, ...шөө байгуулагдаагүй байһаар. Мүнгэнэй эрьесын ба ...оршон байдалые хиналта нилээд һулараа. Шиидхэг...олоһон экономическа болон политическэ хубилалта...уулита үндэһэ һуурииие байгуулга хэмһээ үлүүсэ ун... Үндэһэ яһатанай хоорондохи зүрилдөөнүүд орондо ...айдал тохёолдуулна. Гүрэнэй засагай нэрэ хүндэнь ...ан бодолой болон жаяг заршамай талаар эрилтэнүүд ...хүсэрхэлгэ, гэмтэ ябадал гаргалга олошорно.

...бэринүүдые абажа бэелүүлгэдэ, КПСС-ые өөрыень ...гада Центральна Комитет, Политбюро нэгэнтэ бэшэ ...эгүүдһэээ хожомдожо, туршалга, алдуунуудай замаар ...байгаа.

...орёо хүндэ хубилалтын оршон байдалда ороод бай...иран зонхилолгын системын гол эшэ үндэһэн ...үүргэһээ арсалга, тэрэнэй ниитэ-политическэ эм...нжэтэй болоһон ушар зүрилдөөнүүдые хурсадхана, ...торганизацинуудай эдэбхиень доошолуулна, һанам...ба хараа бодомжонуудые улам зүрюу шанга болгоно, ...шүүмжэлгые эдэбхижүүлнэ.

...дотор ниитэ-политическэ элдэб бүлэгүүдэй болон хү...үдэй бүридэлгэ улам түргэдэнэ.

...ябуулгаяа болон үзэл суртал хуушанайхяараа, хубил...аримталха гэһэн шэглэл эдэбхижэнэ, тэрэнэй түлөө...шэнэдхэлгын политикые социализмда харша ябадал ...ар тиимэһээ нэгэ хүнэй хүтэлбэрилдэг гуримда тэхэ...хала гэжэ идхана. Тэдэнэртэ хубилган шэнэлжэ шада...лбан хэрэгтээ ёһо тэдыгээр хандадаг бүридэлнүүдэй ...хабсарна, обществые демократическа шэнжэтэй бол...шэ тэдэнэй политическэ нүлөөдэнь, социальна эрхэ ...ань аюултай, ушар тиимэһээ эдэ хубилалтануудые ...хые оролдоно.

...лис шэлэн һунгалгые буруушаан зайсуулхые хүсэдэг, ...зөөрийе хирэ хэмжээгүйгөөр бүхыдэнь хубиин бол...убаарилхые, эрдэм-һуралсалые, бэеын элүүрые хам...эрдэм болон соёлые бүхы дээрэнь мүнгэнэй харил...та оруулхые идхадаг хүдэлөөнүүд хүсэеэ улам арьбад...онархис, эсэсэй эсэстэ фашис үзэл баримталдаг ...хүсэнүүд өөһэд тухайгаа мэдүүлнэ.

...й ниитэ-политическэ ажабайдалда социал-демократи...лдэб янзын шэглэлнүүд эли бодо үзэгдэдэг болоо.

...яһатанай хүдэлөөнүүд горитойгоор үргэдэнэ, тэдэ...да демократическа шэглэлнүүдтэй хамта нэгэ зарим ...яһатанай булюу эрхэтэй байһые ба алибаа үндэһэ яһа...өрын онсо шэнжэтэй байһые тэмдэглэхые хүсэдэг һа...олнууд эдэбхижэнэ. Нэгэ үндэһэ яһатанийе нүгөөдэ...рилдүүлжэ табихадаа, ниитэ бүридэлһөө гаража ошохо ...дые соносхоходоо, зарим «үндэһэ яһатадай онсо эр...айһые» тэмдэглэхэдээ, тэдэнэр олонхи ушарта хууша...али засагта дуртаашажа байгаа, демократида эсэргүү, ...лэгүүдэй аша туһые тодорхойлно.

...ой политическэ ажабайдалай гол хүсэниинь гэхэдэ, со...шэлэн һунгалгада этигэһэн, хубилган шэнэдхэлгые саа...үргэлжэлүүлхэ хүсэлтэй демократическа хүсэнүүд, тэ...дунда КПСС-эй олонхи гэшүүд, хүдэлмэришэн ангиин, ...дай, интеллигенциин, залуушуулай, сэрэгэй алба хааг...ветерануудай политическэ болон мэргэжэлэй аша ту...рхэйлһэн олон тоото эмхинүүд оролсоно.

...тическэ ажабайдалай тогтуурингүй болоһон үедэ, соци...олон экономическа талаар үймөөнэй боложо байһан сагта Коммунис парти өөрынгөө зорилгые эрхэтэдэй һаналаа нэгэдэлгын парти боложо, социальна-политическэ элдэб хүсэнүүдэй хоорондоо бүтэмжэтэйгөөр харилсалгые хангаха, обществые кризисһээ гаргажа, демократическа ёһо гуримаар һэльбэн шэнэлхэ дуратай хүсэнүүд элдэб социальна-политическэ хүсэнүүдэй бүтэмжэтэйгөөр харилсалгые хангаха, иигэжэ өөрынгөө үнэн сэхэ ажал хүдэлмэри арад зоной ажана байдалые болон ухаан бодолой баялигуудые зохёоһон, зохёожо байгаа, зохёохошье бүхы хүнүүдые нэгэдхэхэ, дэмжэхэ хүсэн гэжэ тодорхойлно. Обществые гэдэргэнь — буржуазна байгууламжада гү, али хатуу шанга гуримда шэглүүлхэ, һүйдхэл үймөөндэ ба эрхэтэдэй хоорондоо эбээ таһаралгада, үндэһэ яһатанийе болон арадуудые хоорондонь эбгүй болгохо гэжэ хүсэдэг хүсэнүүдтэ тэрэ эсэргүүгээр тэмсэхэ байна.

Һалбаран хүгжэжэ байгаа, сүлөөтэ общество тээшэ дабшалгын холын хараа бодолой ба кризисһээ гараха ээлжээтэ зорилгонуудай үндэһэ һууринь социалис һунган шэлэлгын хэмжээндэ ниитын системые удаа дараалан шэнэлхэ шэглэл мүн гээшэ.

ЯМАР ОБЩЕСТВО БАЙГУУЛХА ГЭЖЭ ХҮСЭНЭБИБДИ?

Нэгэ хүнэй зонхилолгын-бюрократическа байгууламжаһаа энэрхы ёһото, демократическа социализмын обществодо шэлжэн оролгые хангаха гээшэ хубилган шэнэдхэлгын политикын гол удхань болоно. Энэ хадаа хэды хүшэршье һаа, нэрэ хүндэеэ үргэһэн ажабайдалда, ороной материальна болон ухаан бодолой хүсэ шадалые дүүрэнээр ашаглалга тээшэ ори ганса үнэн сэхэ зам гээшэ.

Социализмда харша бүхы юумые зайсуулхатайгаа хамта Октябриин табиһан гол зорилгонуудые буруушаалгатай, совет арадай революционно туйлалтануудта муугаар хандалгатай КПСС эбсэхэгүй. Манай ороной үнгэрһэн түүхэдэ, нэгэ талаһаань, сталинизмын болон хүгжэлтэгүй зогсонги байдалай үедэ бии болоһон үзэгдэлнүүдые, нүгөө талаһаань — СССР-эй арадуудай бодото туйлалтануудые эли тодоор илгаруулха шухала. Хүдэлмэришэн ангиин, таряашадай, интеллигенциин бүхы үеын түлөөлэгшэдэй зохёохы ажал хэрэгүүдтэ, ами бэеэ хайрлангүй тэмсэһэн хэрэгүүдтэ, Эхэ оронойнгоо аша туһада эрэлхэгээр оролсоһые парти үндэрөөр сэгнэнэ. Ушаргүй хүшэр хүндэ шалгалтануудай жэлнүүдтэ арад зоной асарһан гээлтэнүүдэй дурасхаалые бидэ нангинаар тэмдэглэнэбди.

КПСС хадаа социализмын теоридо болон бодото дээрээ бэелүүлгэдэ зохёохы ёһоор хандахын түлөө, XX зуун жэлэй түүхэтэ дүй дүршэлые бүтэмжэтэйгээр бодомжолжо, Маркс, Энгельс, Ленинэй хуушанай нэгэ янзаар тайлбарилагдадаг заншалһаа сүлөөлэгдэһэн үзэл сурталые бодомжолон хүгжөөхын түлөө тэмсэхэ. Бидэ хүнэй ухаан бодолой, дэлхэй дээрэ үндэр ашаг үрэтэйгөөр ажахы эрхилэлгын дүй дүршэлые, социальна гол шухала асуудалнуудые шиидхэлгые, демократиин зүйлнүүдые хүгжөөлгые ашаглаха шухала гэжэ тоолонобди.

КПСС хадаа социалис һунган шэлэлгын ба коммунис ерээдүйн парти мүн гээшэ. Энэ ерээдүйе цивилизациин хүгжэлтын өөрынь түүхэтэ шэглэл гэжэ тоолонобди. Ниитэ удха шанартай хүсэл зорилгонуудые табихадаа, парти хүн түрэлтэнэй соёлой энэрхы ёһото эхин зүйлнүүдые, эрхим һайн ажабайдалда ба социальна үнэн зүбтэ хододоо хүсэжэ байһые өөртөө шэнгээнэ.

Бидэнэй бодоходо, энэрхы ёһото, демократическа социализм гээшэ иимэ общество гэбэл:

— ниитын хүгжэлтын зорилгонь хадаа хүн болоно; тэрээндэ мүнөө үе сагай цивилизациин эрилтэдэ хүрэмэ ажабайдалай ба ажалай эрхэ байдал зохёогдохо ёһотой; хүнийе политическэ засагһаа, тэрэнэй байгуулһан материальна ба ухаан бодолой баялигуудһаа холодуулгые болюулха, ниитын үйлэ хэрэгүүдтэ тэрэнэй эдэбхитэйгээр хабаадалгые хангаха;

— зөөриин ба ажахы эрхилэлгын олон янзын түхэл маягаар үндэһэлжэ, ажалшадые үйлэдбэриин эзэн болгохо, үндэр дээдэ бүтээсэтэй ажал хүдэлмэридэ зоригжуулжа, һайнаар урмашуулха, үйлэдбэрилгын хүсэнүүдэй дэбжэлтэдэ эрхим һайн эрхэ байдал зохёохо, байгаалиин баялигуудые эзэн ёһоор, гамтайгаар ашаглаха; социальна үнэн зүб байдал ба ажалшадай социальна талаараа хамгаалга лаб хангагдана;

— арадай бэеэ даанги байдалда эрмэлзэл засагай ори ганса эшэ үндэһэниинь мүн гээшэ; обществын хиналта доро байдаг гүрэн түрэ хүнэй эрхэнүүд ба сүлөөнүүдые, нэрэ хүндые тэрэнэй социальна байдалһаа, эрэгтэй эмэгтэйһээ ба наһанһаа, ямар үндэһэ яһанда хабаададагһаа болон ямар шажанда шүтэдэгһөө дулдыдангүй лаб хангаха болоно: хуулиин хэмжээгээр ажал ябуулгаяа эрхилдэг ниитэ-политическэ бүхы хүсэнүүдэй сүлөөтэ мүрысөөн бэелүүлэгдэнэ.

Энэ хадаа арадуудай хоорондохи эб найрамдалта ба адли эрхэтэ харилсаануудые удаа дараалан хүгжөөхын, арад бүхэнэй өөрынгөө хуби заяае тодорхойлхо эрхыень хүндэлхын түлөө удаа дараалан тэмсэхэ.

II. КПСС-эй ажал ябуулгын программа

КПСС-эй программна зорилгонуудые бэелүүлгэ кризистэ эсэргүү тэмсэлэй эрид шиидэнги хэмжээнүүдые абахые, мүн баһа обществые бүхы талаарнь хубилгаха удаан болзорой политика тодорхойлолгые эрилтэ болгон табина. Эдэ зорилгонуудай бэелүүлгые политическэ онол аргануудаар коммунистнуудай, тэдэнэй тоодо Соведүүдтэ, гүрэнэй бусад органуудта болон ниитын эмхинүүдтэ хүдэлдэг коммунистнуудай нэгэдхэмэл ажал хэрэгүүдээр туйлаха, тиихэдээ хуули зохёохо үүсхэл гаргаха, Конституцяар хараалагдаһан эрхэеэ хэрэглэжэ, олонииитын этигэл найдабарида хүртэхын түлөө оролдохо.

КРИЗИСҺЭЭ ГАРАХА ХОЙШОЛУУЛАШАГҮЙ ХЭМЖЭЭНҮҮД

Хойшолуулашагүй хэмжээнүүд болгожо парти дэбжүүлнэ:

Нэгэдэхинь. Тон һайн дураараа, өөр өөрынгөө ашаг олзые хараалжа, үндэһэ яһатанай өөрөө өөрыгөө тодорхойлхо эрхэ сүлөөдэ үндэһэлһэн бэеэ даанги гүрэнүүдэй шэнжэтэйгээр республикануудай Союз тухай шэнэ договорые байгша ондо зохёолго; энэ договор республикануудай өөрын онсо янзануудые болон эрилтэ хэрэглэмжэнүүдые, мүн баһа бүхы дээрээ Союзай аша туһые анхаралдаа абаха зэргэтэй.

Хоёрдохинь. Социальна экономическа талаар 1,5—2 жэлэй туршада бэелүүлхэ:

— хэрэглэмжын, нэн түрүүн эдеэ хоолой дэлгүүрые һайжаруулха, эрилтэ хэрэглэмжэнүүдые хангаха талаар экономикые түргэн болзор соо хубилгаха үүсхэл гаргагшадые али бүхы талаарнь дэмжэхэ, хилын саанаһаа эд бараа худалдажа абаха; сүлөөтэ ёһоор сэнгүүдые бии болголгодо шэлжэн орохо-доо, эгээ шухала хэрэгтэй эд бараанда хубилшагүй сэнгүүдые баримталха шухала;

— финансын-кредитнэ реформо бэелүүлжэ, хүн зоной дунда акцинуудые тарааха, материальна баялигуудай үлүү нөөсэнүүдые худалдаха, гэр байра худалдаха, хүн зоной нөөсэнүүдтэ процентнүүдыень дээшэлүүлгэ, эд бараа һүүлдэ худалдахаар уялгата урьһаламжа тарааха, гүрэнэй бюджедтэ дуталдадаг мүнгэн зөөриие шадаал һаа бага болгожо, мүнгэнэй эрьесые тогтонижоруулха;

— оборонодо, ашаг үрэгүй капитальна һомололгонуудта, хүтэлбэриин аппарат тэдхэлгэдэ гаргашануудые бага болгожо, гадаадын экономическа харилсаануудые гуримшуулжа, социально-экономическа хойшолуулашагүй зорилгонуудтаа нэмэри мүнгэ гаргаха;

— союзна, республиканска, нютагай бюджедүүдэй, предприяти, кооперативуудай, хүн зоной нөөсэлгэнүүдэй, хүнгэлэлтэтэй урьһаламжа үгэлгын ашаар гэр байрын барилгын хэмжээнүүдые горитойгоор дээшэлүүлхэ;

— арадай энхэ элүүрые һайжаруулха нүлөө ехэтэй хэмжээнүүдые зохёохо, элүүрые хамгаалгада нэмэлтэ һомололгонуудые шэглүүлхэ, энэ зорилгоор предприятинуудай, ажахын нэгэдэлнүүдэй, республиканска болон нютагай Соведүүдэй нөөсэнүүдые ашаглаха;

— экологическа шахардуу байдалда болон байгаалиин гэнтын аюулда ороһон районуудта онсо ехэ туһаламжа үзүүлхэ, байгаали хамгаалгые урмашуулха ашаг үрэ ехэтэй хэмжээнүүдые тогтоохо;

— баалалтаар хүн зоной нютагаа һэлгэхэ ябадалые һэргылхэ талаар хэмжээнүүдые зохёохо, тэрьедэн гарагшадай социальна статусые баталалжа, хэрэгтэй туһаламжа тэдээндэ үзүүлхэ.

Гурбадахинь. Журам болон хуули ёһые эрид бэхижүүлгэ, гэмтэ ябадалнуудтай тэмсэлые болон хуули эбдэлгэ һэргылэлгые шангадхаха. Бүхы байһан экономическа, политическэ, хуули ёһоной аргануудые һүүдэрэй экономикотой тэмсэлдэ хэрэглэхэ. Доройтолгоһоо гараха талаар онсо яаралтай хэмжээнүүдые бэелүүлхын тула хуули ёһоной үндэһэ һуури хангадаг хуулинуудые дары абажа, тэдэнийе бэелүүлхэ оньһон аргануудые зохёохо.

ХҮНЭЙ ЭРХЭ СҮЛӨӨГЭЙ БОЛОН АЖАНА ТЭНИГЛЭН БАЙДАЛАЙ ТҮЛӨӨ

Совет хүндэ зохихо эрхэ байдал хангаха ябадалые парти өөрынгөө политикын холын хараатай гол зорилго гэжэ тоолоно.

Эрхэтэнэй эрхэнүүд, сүлөөнүүд. Парти иимэ юумэнүүдэй түлөө дуугаа үгэнэ:

— уласхоорондын оршондо мэдэрэгдэһэн нормонуудай хэмжээндэ хүнэй эрхэнүүдые бэелүүлгэ;

— үндэһэ яһанай, уг гарбалай, политическэ шажан мүргэлэй, эрэ, эхэнэрэй, наһанай шэнжэнүүдээр илган газаашалгые усадхалга;

— хүнэй тусгаар байдалые болон нэрэ хүндые, гэр байрынь болон зөөриинь ойроо хүртэшэгүй байлгые, мэргэжэлээ шэлэхэ, ажаһууха газараа тодорхойлхо, оронһоо гаража ошохо болон орон худар ерэхэ эрхэ сүлөө, бэшэг абалсалгын болон телефоноор хөөрэлдэлгын нюусые, үгэ хэлэлгын, хэблэлэй, мэдээсэлэй эрхэ сүлөө хууляар найдамтайгаар хамгаалга;

— хүнэй үзэл бодолоо, оюун сэдьхэлээ сүлөөтэйгөөр, тус тустаа өөрөө тодорхойлолго, һэшхэл бодолой эрхэ сүлөө;

— эрхэтэнэй эрхэнүүдые хамгаалгада сүүдэй болон ниитын эмхинүүдэй үүргые дээшэлүүлгэ.

Ажал ба ажана тэниглэн байдал. Үнэн сэхэ ажал хадаа обществын болон хүн бүхэнэй ажана тэниглэн байдалай үндэһэ һууринь болоно. Иимэ юумэнүүдэй түлөө парти дуугаа үгэнэ:

— ажал хэхэ эрхые, эсэсэй дүнгүүдээр болон ямаршье хизаарлалтагүйгөөр зохихо түлбэриие хангалга; илгаагүй тэгшэ хубаарилгые, ондоо хүнэй зөөрөөр, аша туһаар ажаһууха ябадалые зайсуулга, хуули буса олзонуудые, булюу эрхэнүүдые усадхалга;

— мэргэжэлэй бэлэдхэлэй талаар тааруу, мүнөө үеын гуримые бүрилдүүлгэ;

— хүдэлмэриин газарта элүүр энхэ, аюулгүй эрхэ байдал хангалга, ажалай бүтээсын дээшэлхэтэй сасуу амаралтын болзорые һунаалга.

Социальна лаб хангалтанууд. Парти иигэжэ дурадхана:

— зөөри багатай болон олон хүүгэдтэй бүлэнүүдые социальна талаар хамгаалгын, материальна талаар дэмжэлгын гүрэнэй-ниитын бүхэли системэ байгуулха, салин хүлһэнэй, пенсинүүд болон пособинуудай ашаар тэдэнэй олзын хэмжээе ажаһууха эгээл бага хэмжээнһээ доошонь оруулхагүйе туйлаха;

— гэр байра, түлөөһэгүй эрдэм һуралсал, медицинскэ хангалга, социальна бусад аша туһануудые үгэлгын талаар социальна лаб хангагдаһан хэмжээ хүн бүхэндэ олгохо, тэрээнтэй хамта түлбэритэй аша туһануудые хүгжөөхэ, гэр байра худалдаха дэлгүүр бии болгохо;

— элүүржүүлгын болон һэргылэмжын горитой программануудые бэелүүлгые, элүүрые хамгаалгын, эм домуудаар хангалгын материально-техническэ үндэһэ һуурииие эрид һайжаруулһанай ашаар хүн зондо үзүүлэгдэдэг медицинскэ туһаламжын хүн бүхэндэ адли тэгшээр, һаадгүйгөөр хүртэлгые, тэрэнэй шанарай үндэр хэмжээе хангаха;

— эхэнэрнүүдэй ажалай, һуудал байдалай эрхэ байдал һайжаруулха талаар горитой хэмжээнүүдые бэелүүлхэ, хороогдоһон хүдэлмэриин үдэртэй болгохо, таарамжатай графигаар хүдэлмэреэ дүүргэхэ эрхэ тэдээндэ олгохо түрэхын урда тээхи амаралтын болон үхибүүгээ харууһалха амаралтын, олон үхибүүдтэй болон ганса бэе эхэнүүдэй нэмэлтэ амаралтын болзор һунааха;

— хүүгэдэй эмхи зургаануудые тэдхэлгэ болон хүгжөөлгэдэ шэглүүлэгдэдэг һомололгонуудые дээшэлүүлхэ; хүүгэдэй эд бараанай, экологическа сэбэр эдеэ хоолой продуктнуудай дутагдалые усадхаха; хүүгэдэй медицинскэ хангалгые һайжаруулха, хүүгэдэй үбшэлэлгэ, гээгдэлгые доошолуулха талаар хэмжээнүүдые дары абаха; хүүгэдтэй бүлэнүүдтэ гүрэнэй туһаламжа үргэдхэхэ;

— залуушуулда эхин шатадань социальна адли тэгшэ арга боломжо, мэргэжэлэй, политическэ, соёлой талаар тэдэнэй саашанхи ургалтада найдамтай үндэһэ һуури олгохо, залуу бүлэнүүдтэ туһаламжа үзүүлхэ хэмжээнүүдые зохёохо;

— инвалидуудай, ветерануудай, сэрэгшэд-интернационалистнуудай, унаһан сэрэгшэдэй бүлэнүүдэй, Чернобылиин АЭС-тэ болоһон гэнэ усалда, гэнтын бусад һандарал, аюулда, байгаалиин тодхор, гасалангуудта хохидоһон бүхы хүнүүдэй байдал һайжаруулха; гэр байраар эд бараагаар, аша туһануудаар тэдэнийе хангалгын тусхай программануудые бэелүүлхэ.

Һуралсал, эрдэм ухаан, соёл. Һуралсал, эрдэм ухаан, соёл хүгжөөлгые КПСС өөрынгөө политикын түрүүшын ээлжээнэй шэглэл гэжэ тоолоно. Зохёохы ажалай сүлөөе хамгаалха зуураа парти хүн түрэлтэнэй энэрхы ёһото эрхим баялигуудые аршалха юм. Оюун бодолой һалбарида захиран зонхилхо, гансал ашаг олзо абаха замда соёлые, искусствые, һуралсалые бүхы дээрэнь оруулха ябадалые парти буруушаана. Парти иимэ юумэ туйлахые оролдохо:

— һуралсалай, эрдэм ухаанай, соёлой материально-техническэ үндэһэ һуурииие али бүхы талаарнь бэхижүүлгэ; бюджедэй һомололгонуудые дээшэлүүлгэ, хүн зоной оюун бодолой хүгжэлтын аша туһада ниитын элдэб үүсхэлнүүдые, мүнгэ үргэлгые урмашуулга, хилын саанахи оронуудтай соёлой эрдэм ухаанай талаар үргэнөөр, сүлөөтэйгөөр харилсалга, физкультура болон спортые хүгжөөлгэ.

(Түгэсхэлынь 2-дохи нюурта).

КПСС-эй ЦК-гай ПОЛИТБЮРОГОЙ ГЭШҮҮД

КПСС-эй ЦК-гай ГЕНЕРАЛЬНА СЕКРЕТАРЬ

ГОРБАЧЕВ Михаил Сергеевич

Байгша оной июлиин 10-да нюусаар дуугаа үгэлгөөр Генеральна секретаряар һунгагдаа. Тэрэнэй намтар тухай мэдээн манай газетэдэ июлиин 12-то толилогдоо.

КПСС-эй ЦК-гай ПОЛИТБЮРОГОЙ ГЭШҮҮН

БУРОКЯВИЧЮС Миколас Мартинович

Литвагай ССР-эй Алитус хотодо 1927 ондо түрөө, литовец. 1946 онһоо КПСС-эй гэшүүн. Вильнюсскэ гүрэнэй багшанарай институт, КПСС-эй ЦК-гай дэргэдэхи ниитын эрдэмэй академи дүүргээ. Түүхын эрдэмэй доктор, профессор. 1942 ондо Удмуртын АССР-тэ заводой хүдэлмэрилэгшөөр ажалайнгаа намтар эхилээ. 1944 онһоо комсомолой болон партийна хүдэлмэридэ: комсомолой Вилкавишкска укомой секретарь, партиин укомой таһагые даагшын орлогшо, Литвагай Компартиин ЦК-гай секторые даагша, партиин Вильнюсскэ горкомой таһагые даагша байгаа. 1963 онһоо — Литвагай Компартиин ЦК-гай дэргэдэхи партиин түүхын институдай ахалагша эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэ, инженерно-барилгын институдай кафедрые даагша, багшанарай институдай профессор.

1989 онһоо Литвагай саг зуурын Компартиин ЦК-гай (КПСС-эй Платформо дээрэ) нэгэдэхи секретарь. 1990 оной апрельһээ Литвагай Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретаряар һунгагдаа.

Партиин XXVIII съезд дээрэ КПСС-эй ЦК-гай гэшүүнээр һунгагдаа. Гүрэнэй шагналнуудта хүртэнхэй.

КПСС-эй ЦК-гай ПОЛИТБЮРОГОЙ ГЭШҮҮН

ГУМБАРИДЗЕ Гиви Григорьевич

Тбилиси хотодо 1945 ондо түрөө, грузин. 1972 онһоо КПСС-эй гэшүүн. Тбилисиин гүрэнэй университет дүүргэнхэй. Грузиин ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй дэргэдэхи Архивна управлениин младша эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшөөр ажалайнгаа намтарые 1966 ондо эхилһэн байна. Совет Армида алба хээ, удаань Грузиин ССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй аппарадта хүдэлөө. 1977 онһоо партийна хүдэлмэри хэнэ. Грузиин Компартиин ЦК-гай инструктор, секторые даагша, таһагые даагшын орлогшо, партиин райкомой нэгэдэхи секретарь, Грузиин Компартиин ЦК-гай таһагые даагша, партиин Тбилисскэ горкомой нэгэдэхи секретарь байгаа. 1988 онһоо Грузиин ССР-эй Гүрэнэй аюулгүйе сахиха комитедэй түрүүлэгшэ. 1989 онһоо Грузиин Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь, республикын Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ.

Партиин XXVIII съезд дээрэ КПСС-эй ЦК-гай гэшүүнээр һунгагдаа. СССР-эй арадай депутат. Гүрэнэй шагналнуудта хүртэнхэй.

КПСС-эй ЦК-гай ПОЛИТБЮРОГОЙ ГЭШҮҮН

ГУРЕНКО Станислав Иванович

Донецкэ областиин Иловайск хотодо 1936 ондо түрөө, украинец. 1961 онһоо КПСС-эй гэшүүн. Киевскэ политехническэ институт дүүргээ. Экономическа эрдэмэй кандидат.

1958 ондо Украинын ЛКСМ-эй 15 жэлэй ойн нэрэмжэтэ Донецкэ машина-бүтээлгын заводто хүдэлжэ, ажалайнгаа зам эхилээд, тэндэ инженер-технологһоо директор болотороо ургаан гараа. 1976 онһоо — партиин Донецкэ обкомой секретарь. 1980—1987 онуудта Украинын ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо. 1987 онһоо — Украинын Компартиин ЦК-гай секретарь, хоёрдохи секретарь. 1990 оной июньдэ Украинын Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретаряар һунгагдаа.

Партиин XXVIII съезд дээрэ КПСС-эй ЦК-гай гэшүүнээр һунгагдаа. СССР-эй арадай депутат. Гүрэнэй шагналнуудта хүртэнхэй.

КПСС-эй ЦК-гай ПОЛИТБЮРОГОЙ ГЭШҮҮН

ДЗАСОХОВ Александр Сергеевич

Хойто-Осетиин АССР-эй Орджоникидзе хотодо 1934 ондо түрөө, осетин. 1957 онһоо КПСС-эй гэшүүн. Хойто-Кавказай горно-металлургическа институт, КПСС-эй ЦК-гай дэргэдэхи ниитын эрдэмэй академиин аспирантура заочноор дүүргээ. Түүхын эрдэмэй кандидат. 1957 онһоо ВЛКСМ-эй Орджоникидзевскэ горкомой нэгэдэхи секретаряар, ВЛКСМ-эй ЦК-гай харюусалгата эмхидхэлшээр хүдэлөө. 1961 онһоо СССР-эй Залуушуулай организацинуудай комитедэй харюусалгата секретарь, удаань Кубын Республикада совет залуу мэргэжэлтэдэй бүлэгэй хүтэлбэрилэгшэ байгаа. 1965 онһоо — СССР-эй Залуушуулай организациин комитедэй харюусалгата секретарь, түрүүлэгшын орлогшо, түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо, 1967 онһоо — Ази болон Африкын оронуудтай һанаалаа нэгэдэлгын Советскэ комитедэй харюусалгата секретарь, түрүүлэгшын орлогшо, нэгэдэхи орлогшо. 1986 онһоо — Сириин Арабска Республикада СССР-эй бүрин эрхэтэ элшэн сайд. 1988 ондо КПСС-эй Хойто-Осетиин обкомой нэгэдэхи секретаряар һунгагдаа. 1990 оной февральһаа — СССР-эй Верховно Соведэй Уласхоорондын хэрэгүүдэй комитедэй түрүүлэгшэ.

Партиин XXVIII съезд дээрэ КПСС-эй ЦК-гай гэшүүнээр, ЦК-гай июлиин (1990 он) Пленум дээрэ КПСС-эй ЦК-гай секретаряар һунгагдаа. СССР-эй арадай депутат. Гүрэнэй шагналнуудта хүртэнхэй.

КПСС-эй ЦК-гай ГЕНЕРАЛЬНА СЕКРЕТАРИИН ОРЛОГШО

ИВАШКО Владимир Антонович

Байгша оной июлиин 12-то нюусаар дуугаа үгэлгөөр Генеральна секретариин орлогшоор һунгагдаа. Тэрэнэй намтар тухай мэдээн манай газетэдэ июлиин 14-дэ толилогдоо.

(Түгэсхэлынь 2-дохи нюурта).

1990 ОНОЙ ИЮЛИИН 14-дэ БОЛОҺОН ДАХИНАА ДУУГАА ҮГЭЛГЫН ҮЕДЭ БУРЯАДАЙ АССР-эй АРАДАЙ ДЕПУТАДЫЕ ҺУНГАЛГЫН ДҮНГҮҮД ТУХАЙ ТҮБЭЙ ҺУНГУУЛИИН КОМИССИИН МЭДЭЭСЭЛ

1990 оной июлиин 14-дэ һунгуулиин Калашниковска 29-дэхи округто Буряадай АССР-эй арадай депутадай түлөө дахинаа дуугаа үгэбэ.

Түбэй һунгуулиин комисси Буряадай АССР-эй арадай депутадай һунгалтын дүнгүүд тухай окружной һунгуулиин комиссиин протокол хаража үзөөд, тус округто һунгалта үнгэргэгдөө гэжэ тодорхойлбо.

Һунгагшадай списогтэ 3324 хүн оруулагдаһан байгаа. Тэдэнэй 2003 хүн гэхэ гү, али 60,2 процентнь дуугаа үгэлгэдэ хабаадаа.

Түбэй һунгуулиин комисси һунгалта тухай Хуулиин 49-дэхи статьятай зохилдуулан, һунгуулиин Калашниковска 29-дэхи округһоо «Жилгражданстрой» трестые эрхилэгшын орлогшо, КПСС-эй гэшүүн, Улаан-Үдэдэ ажаһуугша **Евгений Казакович ХАНХАЛАЕВ** Буряадай АССР-эй арадай депутадаар һунгагдаа гэжэ бүридхэлдэ абтаба. Тэрэнэй түлөө 1133 хүн, буруушаажа 833 хүн дуугаа үгөө. Буряадай АССР-эй арадай депутадта кандидат Валерий Михайлович Очировай түлөө 788 хүн, буруушаажа 1177 хүн дуугаа үгэһэн байна.

ЭНЭРХЫ ЁҺОТО, ДЕМОКРАТИЧЕСКА СОЦИАЛИЗМ ТЭЭ

(Түгэсхэл. Эхиниинь 1-дэхи нюурта).

— арадай һуралсалай хүгжэлтын гүрэнэй программые зохёолго болон баталалга, һуралсалай эмхи зургаануудай бэеэ даанхай байдалые үргэдхэлгэ; энэ һалбарида хүдэлдэг хүдэлмэрилэгшэдэй материальна байдалые һайжаруулга, тэдэнэй социальна статус болон социальна хамгаалгыень дээшэлүүлгэ;

— хэдэн шэглэлээр дэлхэйн хэмжээнһээ Эсэгэ оронойнгоо эрдэмэй гээгдэлые усадхалга, үндэһэн шухала шэнжэлгэнүүдтэ гүрэнэй һомололгонуудые дээшэлүүлгэ; эрдэм, техникын хүгжэлтын гүрэнэй программануудые үргэдхэлгэ, үйлэдбэридэ болон ниитын ажабайдалда эрдэмэй туйлалтануудые ашаглалга. Эрдэмэй ажал ябуулгын мүнөө үеын байгууламжые болон эмхидхэлгын түхэл янзануудые хүгжөөлгые парти урмашуулха, эрдэм ухаанай һалбарида бюрократизмые болон түрэл гаралгаараа эбсэнги байлгые усадхаха гэжэ оролдохо; эрдэмэй туршалгын үндэһэ һуурие бэхижүүлхэ, библиотекэнүүдые, архивуудые, мэдээсэлэй техникые хүгжөөхэ ябадалда туһалха;

— хүн зоной бүхы бүлэг шатануудые соёлой баялигуудта һаадгүй хамжуулха ябадалые хангалга, национальна эрхим баялиг мэтээр, сэгнэжэ, уран бүтээлшын бэлигтэ анхаралтайгаар хандалга, СССР-эй арадуудай соёлой уг баялигуудта гамтайгаар хандалга, гоё һайханай талаар бүгэдэниитын гэгээрэл, хүдөө нютагуудай соёлой талаар гээгдэлые усадхалга;

— һуралсалай, эрдэм ухаанай, соёлой болон спортын талаар ажал ябуулгые гуримшуулдаг хуулинуудые зохёолго болон баталалга.

АШАГ ҮРЭТЭЙ ЭКОНОМИКЫН ТҮЛӨӨ

Социальна дэбжэлтын найдамтай үндэһэ һуурие байгуулхын тула экономическа харилсаануудые демократизацилха, хүнүүдэй ажал хэрэгэй эдэбхи үүсхэлые ёһотоор дэмжэхэ, үндэр бүтээсэтэ ажал урмашуулха нүхэсэлнүүдые хүсэндэнь оруулха хэрэгтэй. Экономическа байгуулалтые хубилган шэнэдхэхэ талаар КПСС-эй дурадхаһан программын гол удхань гэбэл, энэл даа.

Эзэн болохо, ажалда дуратай байлгые һэргээхэ. Зөөриин олон ондоо аад, адли тэгшэ эрхэтэй түхэл янзануудые бүрилдүүлхын, хүгжөөхын, тэдэниие хоорондоо холбоотой болгожо, сүлөөтэйгөөр мүрысэн урилдуулхын тула эрхэ байдал хангаха шухала гэжэ парти тоолоно:

— албан захиргаанай мэдэлдэ байһан гүрэнэй зөөрие (бүхэсоюзна, республиканска, коммунальна) хүсэндөө байһан хуули ёһоной үндэһэ һуури дээрэ ажалшадай өөһэдэйнь хүтэлбэрилдэг ниитын зөөри болгожо хубилгаха; гүрэнэй предприятиие, зөөрие арендэдэ абаха, промышленностиин, худалдаа наймаанай, хангалгын һалбариин объектнүүдые худалдажа абаха эрхэ ажалшадай коллективүүдтэ олгохо; предприятинуудые эмхидхэхэ акционернэ түхэл янза хэрэглэхэ;

— кооперативна зөөриин, ниитын эмхи зургаануудай зөөриин, мүн зөөриин холимол түхэл янзануудай олон ондоо зүйлнүүдые хүгжөөхэ;

— зөөриин түхэл янзануудай дунда арад зоной һуудал байдалые һайжаруулха аргатай ажалай үмсын зөөри өөрынгөө һуури эзэлхэ ёһотой.

Гүрэнэй зөөрие бүгэдэ ниитээрнь үмсын болгохо, зөөриин ямаршьеб түхэл янзануудые баадхаха ябадалые КПСС буруушаана.

Гуримшуулагдадаг дэлгүүр тээшэ. Дэлгүүрэй экономико хадаа арадай ажахые хүтэлбэрилгын захиран зонхилолгын хуушарһан гуримай оронда шэлэн абтаха ори ганса зүб зам мүн. Дэлгүүртэ шата шатаар шэлжэн орохые дурадхаха зуураа, КПСС шухала гэжэ тоолоно:

— Дэлгүүрэй экономикодо шэлжэн оролгые хангаха хуулиин ба эрхын ёһо гуримууд ба арга оньһо зохёолгые түргэдхэхэ;

— ямар янзын зөөритэй байһанһаань дулдыдангүй бүхы предприятинуудта, эд бараа үйлэдбэрилэгшэдтэ бэеэ даанхай байдал, худалдаа наймаа шадамар бэрхээр хэхэ эрхэ сүлөө олгохо, тэдэнэй хоорондо тааруу зохид ба үнэн сэхэ мүрысөө хүгжөөлгэдэ туһалха; гүрэнэй хүтэлбэриин уялгануудые ажахын ажал ябуулгаһаа илгаха;

— үйлэдбэридэ, банкын ба страховой хэрэгүүдтэ, худалдаа наймаанда, эрдэм ухаанай шэнжэлгэнүүдтэ нэгэ газарһаа зонхилхо ябадалые болюулха; бага ба дундуур хэмжээнэй предприятинуудые хүгжөөлгэдэ дэмжэлгэ үзүүлхэ;

— эрхэтэдэй социальна эрхэнүүдые хамгаалгада, арадай ажахыда байгууламжын талаар ехэ хубилалтануудые, эрдэм техникын ба байгаали хамгаалгын программануудые бэелүүлгэдэ, дэлхэйн ажахын холбоонуудай байгуулалтада ороной аша туһые хангалгада дэлгүүрэй харилсаануудые гүрэнэй зүгһөө гуримшуулан шэглүүлхэ. Ниитэ нэгэн дэлгүүрэй хэмжээгээр, ажалша коллективүүдэй ажахын тоосооной гол ёһонууд болон өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын үндэһэ һуури дээрэ гол транспортые, холбоое, элшэ хүсые ба оборонно комплексын предприятинуудые гүрэнэй зүгһөө хүтэлбэрилгые үлөөхэ;

— түсэблэлгын талаар экономическа хүгжэлтын стратегическэ хараа замууд болон гүрэнэй тусхай зорилготой программануудые зохёожо, гүрэнэй захилнуудаар, үнэ сэнгүүдэй, амортизациин, тамуужанай политикаар, налогуудаар, урьһаламжын түлөө процентнүүд гэхэ мэтээр дамжуулан, экономикые гуримшуулжа эхилхэ;

— түхэригэй һэлгэгдэдэг гуримда шэлжэн оролгые, дэлхэйн дэлгүүртэ экономикын сүлөөтэйгөөр гараха ябадалые хангаха, предприятинуудай гадаадын экономическа ажал ябуулгада тааруу зохид эрхэ нүхэсэлнүүдые байгуулха: түрүү технологи түргөөр нэбтэрүүлхэ ба дэлгүүрые эд бараагаар элбэгжүүлхэ зорилгоор гадаадын оронуудай капитал хабаадуулха.

Дэлгүүр ба хамгаалгын арга оньһон. Дэлгүүртэ шэлжэн оролго юрын зорилго бэшэ, харин социальна асуудалнуудые шиидхэхэ арга, мүн шэлжэн оролгын таарамжагүй муу хойшолонгуудтай байжа боломоор байһые хараадаа абан, КПСС иигэжэ дурадхана:

— эд бараанай ба хангалгын розничэ сэнгүүдэй шэнээр хаража үзэгдэхэдэ, хүн зондо хэгдэһэн гээлтэ хоролтые хүсэлдүүлжэ түлэхэ; хэрэглэмжын сэнгүүдэй дээшэлһэнһээ дулдыдуулан, хүн зоной мүнгэн олзо оршые хубилгаха зохид гурим бии болгохо;

— хүн зониие ажалаар хангаха, ажалда оруулха ба мэргэжэлэй талаар шэнэ бэлэдхэл тэдээндэ олгохо нүлөө ехэтэй арга оньһо байгуулха; саг зуура хүдэлэнгүй, шэнээр һуража ба шэнэ мэргэжэл шадабаритай боложо байха үедэнь тэдэнэртэ тэдхэмжын түлбэри бии болгохо;

Дэлгүүрэй харилсаануудые гуримшуулдаг хуулинуудые сахилгын хойноһоо ниитын ба гүрэнэй хиналта хангаха.

Аграрна политика. Энэ талаар парти иимэ ёһо гуримуудые үндэһэн болгохо:

— арадай депутадуудай Соведүүдэй газар мэдэхэ эрхые, гүрэнэй, хамтын ба хубиин ажахынуудай газар эдлэхэ ба хэрэглэхэ эрхэнүүдые аршалан хамгаалха;

— хото городууд болон хүдөө нютагуудай хоорондохи экономическа харилсаануудта тэнсүүри хангаха;

— газар дээрэ ажахы эрхилэлгэдэ хабаатай бүхы юумэндэ баалан баадхаха ба захирха ямаршье ябадалые зайсуулха, таряашанай сүлөөтэйгөөр шэлэһэн хараа шугамда түшэглэхэ; ниитын — колхоз болон совхозой, мүн шэнээр бии боложо байһан хубиин, гэр бүлын, арендэнэ ажахые хүгжөөхэ адли арга боломжонуудые хангаха;

— ажахы эрхилэлгын бүхы түхэл янзануудай эрилтэ хэрэглэмжэнүүдые хараада абан, агропромышленна комплексын материально-техническэ үндэһэ һууриин булюу хүгжэлтые хангаха;

— хүдөөгэй ажаһуугша гэхэ гү, али хүдөөдэ ажаһуужа ажаллаха хүсэлтэй хүдөөгэй ажаһуугша бүхэндэ өөрын гэртэй болохо, мал бариха арга боломжо олгохо; хүдөө нютагуудай социальна байдалые һайжаруулха, газар дээрэхи ажалые социальна талаар зохид, экономическа талаар ашаг үрэтэй болгохо.

АРАДАЙ ЁҺОТОЙ ЗАСАГ ТЭЭШЭ

Граждан общество ба хуули ёһото гүрэн. Парти шууд сэхээр бэелүүлхэ гэбэл:

— гүрэнэй түлөө хүнэй оршон байха бэшэ, харин хүнэй түлөө гүрэнэй оршон байха граждан общество бүрилдүүлгэ, бүхы социальна бүлэгүүд болон хамтаралнууд өөһэдынгөө аша туһые элирхэйлхэ ба аршалан хамгаалха талаар хуулияар лаб хангагдаһан эрхэтэй ба бодото арга боломжотой байха;

— ямар нэгэн ангиин, партиин, бүлэглэлэй, албан хойрог хүтэлбэриин засаг захиргаа зайсуулдаг, гүрэнэй ба ниитын хэрэгүүдтэ хабаадалгада, ямаршье тушаалнуудые эзэлэлгэдэ бүхы эрхэтэдэй хабаадаха эрхын хангагдадаг хуули ёһото гүрэн бэхижүүлхэ; демократическа ёһоор абтаһан хуулиие заатагүй баримталха ба хуулиин урда булта адли тэгшэ байха зуураа, гүрэн түрэ ба эрхэтэд али али талаһаа харюусалгатай байха;

— Конституциин хэмжээгээр ниитэ-политическэ эмхинүүдэй сүлөөтэйгөөр мүрысэлгэ;

— бүгэдэ ниитын, сэхэ, адли тэгшэ һунгуулиин эрхын ёһо гуримуудые бэелүүлгэ.

Демократи гээшэ гансашье эрхэ сүлөө бэшэ, мүн тэдэнтэй нягта холбоотой эрхэтэдэй харюусалга, хуулинуудые наринаар сахилга ба өөһэдөө өөһэдыгөө хинаха ябадал гэжэ ойлгонобди.

Хуулиин, гүйсэдхэхы ба сүүдэй гээд, засагай хубаарилагдахада, хизааргүй этигэмжэ түлөөлэлгэ буляан абаха, засаг хэтэрүүлхэ ябадалһаа лаб хангаха, эрхэ мэдэл ба харюусалгые тодоор хизаарлаха арга олгохо. Парти тэмсэнэ гэбэл:

— хуули гаргаха хэрэгые демократическа, сэхэ шэнжэтэй байлгаха, бүхы шатын Соведүүдтэ гурим дүрим зохёолгын ба хиналтын уялгануудые сүм олгохо, тэдэнэй финансова ба материальна найдамтай үндэһэ һуурие бүрилдүүлхэ;

— Соведүүдэй үмэнэ гүйсэдхэхы ба захирхы зургаануудай ажал ябуулга тухай жэл бүри тоосоо эмхидхэхэ, гүйсэдхэхэ хуулиин ажал ябуулгын хойноһоо хуулиин хэмжээгээр олониитын хиналта бэелүүлхэ;

— общество дотор сүүдэй ба прокуратурын дулдыданги бэшэ байлгые, тэдэнэй эрхэ мэдэл дээшэлүүлхэ, хэрэг зарга шиидхэлгын хуулиие нарижуулха, гэм зэмэгүй байлгын тухайламжые, сүүдэй ёһо гуримууд болон хамгаалгын эрхэнүүдые наринаар сахиха; ажалаар заһан заларуулха гуримай үрэ нүлөө түйлэхэ. совет эрхэтэн байлгые үндэһэ баримтагүйгөөр болюулха ябадалые үгы болгохо;

— конкурсын гуримаар бүрилдүүлэгдэдэг хуулиин ёһоор түлөөлэлгэтэ зургаануудай ба олониитын хиналта доро байдаг эршэмтэйгээр хүдэлдэг гүрэнэй мүнөөнэй аппарат байгуулха.

ОРОНОЙ АЮУЛГҮЙ БАЙДАЛ

Зэбсэгтэ зүришэлдөөнэй байгаа сагта оронoo найдамтайгаар хамгаалха хэрэгтэй. Парти шухала гэжэ тоолоно гэбэл:

— хамгаалгын шэнэ доктринада, ороноо лаб хамгаалха шадалтай байха ёһо гуримда, сэрэгэй байгуулалтада шанарай хэмжээнүүдые шухалада тоолохо гуримда үндэһэлэн, сэрэгэй реформо бэелүүлхэ;

— ороноо хамгаалгын ба тэрэнэй аюулгүй байдалай, Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй байгуулалтын, бэлэдхэлэй ба тэдэниие хэрэглэлгын шухала асуудалнуудые имагтал ССР Союзай мэдэлдэ үлөөхэ;

— сэрэгэй алба хаагшадай ба тэдэнэрэй гэр бүлэнэрэй социальна талаар хамгаалалтые (тэрэ тоодо сэрэгэй алба хаагшадай ами наһые ба элүүр энхын страхованиие оруулалсан) бэхижүүлхэ, мүн һуудал байдалайнь эрхэ нүхэсэлнүүдые һайжаруулха;

— хуулитай сүм зохилдуулан, өөрынь үүргын ёһоор армиие хэрэглэхэ;

— гүрэнүүдэй хоорондо түйлагдаһан этигэл найдалай хэмжээе хараада абан, ажал ябуулгаяа нюуса далдагүйгөөр бэелүүлхэ зуураа, оборонын һалбарида нүлөө ехэтэй политическэ хүтэлбэри бэелүүлхэ ба засагай дээдын зургаануудаар сэрэгэй албан зургаанай хинагдадаг байлгые түйлэхэ;

— Зэбсэгтэ Хүсэнүүдтэхи партийна организацинууд болон коммунистнуудаар дамжуулан, сэрэгшэдэй дунда КПСС-эй үзэл сурталай талаар нүлөөе бэхижүүлхэ;

— оборонно үйлэдбэриие ондоо шэглэлтэй болгохо гүрэнэй программа бэелүүлхэ, сүлөөлэгдэһэн хүсэнүүдые дотоодой үйлэдбэридэ хэрэглэхэ, хүдэлмэрилэгшэдые социальна талаар хамгаалгые хангаха;

— мүнөөнэй эрхэ байдалда конституционно байгуулалтые хамгаалха тон шухала эмхи байха зуураа, дотоодын хэрэгүүдэй ба гүрэнэй аюулгүйе сахиха зургаанууд хуулиин ёһоор ба засагай түлөөлэлгэтэ зургаануудай хиналта доро ажалаа ябуулха зэргэтэй. Хуули хамгаалха зургаануудай хүдэлмэрилэгшэдэй мэргэжэлэй талаар бэлэдхэлэй, материальна хангалгын хэмжээе дээшэлүүлхэ хэрэгтэй.

БЭЕЭ ДААНХАЙ РЕСПУБЛИКАНУУДАЙ ШЭНЭДХЭГДЭҺЭН СОЮЗ ТЭЭШЭ

Арадуудай һайн дураараа нэгэдэһэн холбооной түлөө. ССР Союзай арадуудай ба национально-гүрэнэй байгуулалтануудай хоорондохи харилсаануудта демократи үргэдхэжэ, бүхы регионуудай экономикые ба нэгэн ниитэ союзна дэлгүүр амжалтатайгаар хүгжөөжэ, түбһөө амяарлан таһарха шэглэлэй хүгжэлтые зайсуулжа болохо гэжэ КПСС тоолоно. Амяарлаха хүрэтэр өөһэдынгөө байдалые өөһэдөө тодорхойлхо нацинуудай эрхые парти мэдэрнэ, тиигэбэшье СССР-эй бүридэлһөө гараха эрхые иимэ ябадалай зүйтэй байһантай холбоногүй. Арадуудай өөһэдынь аша туһые, мүн нэгэдэхэ гэһэн бүхы дэлхэйн хараа шэглэлые үндэһэн болгон, эршэмтэй түргэнөөр хүгжэдэг олон үндэһэ яһатанай гүрэн болохо шэнэдхэгдэһэн Союзай бүрин бүтэн байлгые сахиха шухала гэжэ парти тоолоно. Ороной бүхы нацинууд болон арад үндэһэтэдэй хани барисаанай ба интернациональна нэгэдэлэй түлөө КПСС тэмсэхэ юм.

Союзна республикануудай бэеэ даанхай байдал бэхижүүлхэ хараа шугам партимнай бэелүүлхэ. Республикануудай хоорондо ба Союзтай бүхы дээрэнь политическэ ба хуулиин олон янзын холбоо барисаа бэелүүлхые, предприятинуудай экономическа бэеэ даанхай байдалай үндэһэ һуури дээрэ ажахынууд хоорондын элдэб янзын холбоо барисаа тогтоохые тэрэ дурадхана.

Автономито республиканuудай, автономито областьнууд болон округуудай конституционно, эрхэ мэдэлые дээшэлүүлхэ, эрхэнүүдые үргэдхэхэ гэжэ КПСС оролдоно.

Бүхы нацинууд болон арад үндэһэтэдэй хүгжэхын тулада тааруу зохид эрхэ нүхэсэлнүүдые хангаха шухала гэжэ парти тоолоно.

— Захиргаанай-территориальна эрхэ мэдэлгүй соёлой-национальна ниитэ бүлэгүүдэй хууляар хараалагдаһан эрхэнүүдые, ССР Союзай болон республикануудай гүрэнэй засагай зургаануудта хуулиин проектнүүдые оруулха, тэндэ түлөөлэлгын нормотой байха тэдэнэй эрхые бэхижүүлхэ;

— үсөөн тоотой арадуудай ажамидарха оршом сахин хамгаалгада, тэдэнэй гэмгүй һайн хүгжэлтэ хангаха эрхэ нүхэсэлнүүдые байгуулгада туһалха экономическа, хуулиин, экологическа шэнжэтэй яаралтай хэмжээнүүдые баталан абаха;

— үнгэрһэн жэлнүүдтэ сүлэгдэһэн арадуудай түүхэтэ нютагаа гү, али ажаһуудаг заншалта газартаа бусаха, мүн тэрэшэлэн эрхэтэдэй хилын саанаһаа түүхэтэ Эхэ орондоо бусаха эрхэнүүдые батадхаха.

Хүнэй ба нацинуудай эрхэнүүд. КПСС бэелүүлхэ гэбэл:

— хүн бүхэнэй эрхэнүүдые гол шухалада тооложо, хэлбэришэгүйгөөр ба заатагүй хангажа, нацинуудай эрхэнүүдые үргэдхэхэ;

— ямар нэгэн нацида хабаатай байһанһаань дулдыдуулан, эрхэтэдые адли тэгшэ бэшэ эрхэтэй болгодог хуулиин ямар нэгэн ёһо гуримууд болон хуулинуудай байха ябадалые буруушаана, наци бүхэнэй өөһэдөө өөһэдынгөө байдалые сүлөөтэйгөөр тодорхойлхо ябадалые дэмжэнэ;

— республикануудай хуулиин ёһо гуримууд болон хуулинуудые батален абахадаа, хүн зоной бүхы этнонациональна бүлэгүүдэй соёлой ёһо заншалнуудые болон аша туһые хамгаалха.

ХҮН ТҮРЭЛТЭНЭЙ АМГАЛАН ТАЙБАН ХҮГЖЭЛТЭ ТЭЭШЭ

СССР-эй гадаадын политическэ хараа шугам. эб найрамдалай, харилсаа холбооной, гүрэнүүдэй хоорондын харилсаата ябуулгын уг зорилгонуудһаа үндэһэлхэ ёһотой гэжэ парти тоолоно.

Гадаадын политикын хараа шэглэлнүүд. Бүгэдэ ниитын аюулгүй байдал бэхижүүлхэ зорилгоор парти иимэ оролдолго гаргаха гэбэл:

— Амжалтатайгаар эхилээд байһан уласхоорондын харилсаануудые буу зэбсэг бүтээн гаргалгаһаа холодуулгые эршэ түгэсөөр үргэлжэлүүлхэ; бэеэ хамгаалха эгээл тааруу зохид хэмжээн хүрэтэр буу зэбсэг ба зэбсэгтэ хүсэнүүдые хороолго; дэлхэйн байдалда хүсэ хэрэглэхэ ябадал ба тэрэнэй аюулые гүйсэд дүүрэнээр усадхаха; сэрэгэй зүришэлдөөтэ байдалые саашадань бага болголго, харин һүүлдэнь—гүйсэд усадхалга;

— Хёмороо зүришэлдөөнүүдые ба уласхоорондын тогтуурингүй байдалые уридшалан болюулхын тула, бүхы талануудай аша туһануудай тэнсүүритэй байлгын үндэһэн дээрэ аюулгүй байдалай дэлхэйн ба нютагуудай байгуулалтануудые зохёон тогтоолго;

— социально-политическэ шэлэлгэдэ эрхэ сүлөө, бэеэ даанхай ба дулдыданги бэшэ байдалые, дэлхэйн бүхы оронуудтай харилсаа холбоо ба адли тэгшэ харилсаа хүгжөөлгые лаб хангаха хуули ёһоной үндэһэ һуури гүрэнүүдэй хоорондохи харилсаануудта олгохо;

— совет-американ харилсаануудые саашадань гуримшуулха ба тэрэниие бүтэмжэтэй харилсаанай шэглэлээр ябуулха; ниитэ Европын хүгжэлтын ябуулгануудта эдэбхитэйгээр хабаадаха ба Европын түүхэтэ таһаралгые усадхаха, Зүүн Европын оронуудтай политическэ болон экономическа харилсаа холбооной шэнэ түхэлнүүдые хүгжөөхэ; КНР-тэй харилсаануудтаа һайн хүгжэлтые али болохоор бэхижүүлхэ; тэдэниие эб найрамдалай ба харилсаа холбооной зоно болгохо зорилгоор Азиин-Номгон далай шадарай нютагуудта эдэбхитэй политика ябуулха; нютаг нютагуудтахи хёмороонуудые политическэ аргаар гуримшуулгада хабаадаха; бүлэглэлнүүдтэ хабаадахагүй хүдэлөөнтэй хамтын ябуулга хэхэ, хүгжэжэ байгаа оронуудтай харилсаа холбоо эрхилхэ.

Уласхоорондын харилсаа холбооной шэнэ шанар тээшэ. Хүн түрэлтэнэй урда табигдажа байгаа ниитэ асуудалнуудые шиидхэлгэдэ уласхоорондын хани нэгэдэлэй бүхы гэшүүдэй хүсэл оролдолгые нэгэдүүлгэ амин шухала хэрэгтэй гэжэ парти тоолоно.

Тэрэ иимэ юумэ хэхэ гэбэл:

— Байгаалиин оршон байдалые һайжаруулха ба экологическа һандарал хосоролые зогсоохо талаар хамтын эдэбхитэй ябуулгануудые хэхэ;

— үлэн хооһон байдал, үгырэлгэ, олониитын үбшэн хамшаг, хүндэ хүшэр үбшэн зоболонгуудые, наркомани, уласхоорондын терроризм, дэлхэйн элдэб хубинуудай хүгжэлтын тэнсүүригүй кризисэй байдалые усадхаха талаар уласхоорондын хани нэгэдэлэй хүсэл оролдолгодо манай ороной хабаадалга;

— дэлхэйн ажахын холбоонуудые аша туһатайгаар үргэдхэлгэ, эрдэмэй-техническэ ба экономическа харилсаанда, гуманитарна һалбаринуудта харилсаануудые хүгжөөлгэдэ үзэгдэдэг һаад тойбонуудые усадхалга;

— хүн түрэлтэнэй ерээдүйн түлөө түүхэтэ харюусалгын хараа бодолтойгоор оролдодог нютагай ба дэлхэйн хэмжээнэй бүхы уласхоорондын эмхинүүдтэй суг хамта хүдэлэлгэ ба харилсаа холбоо тогтоолго.

Хүдэлмэришэнэй хүдэлөөндэ түүхын һандаран таһаралгые усадхахын түлөө, коммунис, социалис, социал-демократическа, национал-демократическа партинуудтай, эб найрамдалай, демократиин болон социальна дэбжэлтын хараа бодол баримталдаг бүхы эмхинүүд ба хүдэлөөнүүдтэй харилсаа холбоо хүгжөөлгын түлөө КПСС оролдодог байха юм.

ПАРТИИЕ ШЭНЭЛЭЛГЭ

Захиргаанай-баалалтын гуримай гол хүсэн олон жэлдэ байһан хадань парти өөрөө горитой ехэ гажа буруу хүгжэлтэдэ ороһон байна. Түбэй газарһаа үлүүсэ ехээр хүтэлбэрилгэ, шуумжэлхы һанал бодол даралга парти доторой харилсаануудта тон муугаар нүлөөлһэн байна. Партийна зарим хүтэлбэрилэгшэдэй үзэл сурталай ба абари зангай талаар доройтон муудалга айхабтар ехэ хохидол ушаруулаа.

Хүтэлбэрилхы парти байһан КПСС орон дотор ушарһан байдалай түлөө политическэ ба моральна харюусалга даана гэжэ съезд тэмдэглэнэ. Тэрэ өөрөө ороной партийно-гүрэнэй хүтэлбэриин гаргаһан алдуунууд тухай нюусагүйгөөр хэлэһэн, сталинщинын үеын гэмтэ ябадалые гэмнэһэн, хүнэй эрхэнүүдые бүдүүлигээр хазагайруулгые эрид буруушааһан байха юм. Гэбэшье үнгэрһэншье, мүн мүнөөнэйшье үеын үнэн сэхэ коммунистнуудые үндэһэ баримтагүйгөөр гэмнэхэ ябадалые съезд эрид шууд буруушаана. Хэдэн миллион коммунистнууд арадтаа эрхим һайнаар алба хэһэн, үнэн сэхээр ажаллаһан, Эхэ оронойнгоо эрхэ сүлөөгэй ба дулдыданги бэшэ байдалай түлөө эрэлхэг зоригтойгоор тулалдаһан байха юм. КПСС дотор хододоо түрүү хүсэнүүд хүдэлдэг байгаа, имагтал тэдэ обществые хубилган шэнэдхэлгэ үүсхэһэн ба толгойлһон юм.

Политическэ ба үзэл сурталай талаар зонхилхо ябадалые, гүрэнэй ба ажахын хүтэлбэрилгын зургаануудые һэлгэхэ ябадалһаа КПСС эрид шиидэнгээр арсана. Хубилалтануудай эршэ дэлисэ хадаа хүдэлмэришэн ангиин, таряашадай, интеллигенциин үндэһэн аша туһануудые элирхэйлдэг ба хамгаалдаг, эрхэтэдэй обществын хэмжээн соо хүдэлдэг бодото политическэ парти КПСС-ые болгохо ябуулгануудые түргэдхэхые баадхана.

ОБЩЕСТВО ДОТОР ПАРТИИН ҮҮРГЭ

Обществын хүгжэлтын асуудалнуудые шиидхэлгэдэ бүтэмжэтэйгээр хандадагаараа, өөрынгөө бодото ажал ябуулгаараа, бусад ниитын-политическэ хүсэнүүдтэй сүлөөтэ ёһоор мүрысэдэг политическэ ударидагша байха эрхээ аршалан хамгаалдаг политическэ организаци КПСС болоно гээшэ.

Парти иимэ уялгануудые бэелүүлдэг:

Теоретическэ талаар. Обществын хүгжэлтын зайлашагүй хараа шэглэлнүүдые эрдэм ухаанай үндэһөөр шэнжэлһэнэй, тэрэнэй ерээдүйн хүгжэлтые теоретическэ талаһаа сэгнэһэнэй, социальна элдэб бүлэгүүдэй аша туһануудые элишэлһэнэй ба хараада абаһанай үндэһөөр тэрэ социалис шэнэлэлгын стратеги болон тактикые, социально-экономическа, политическэ болон бусад программануудые зохёон табидаг.

Үзэл сурталай талаар. Парти өөрынгөө үзэл бодолой ба гурим журамай баялигуудые аршалан хамгаалдаг, өөрынгөө программна уг зорилгонуудые ба политикые нэбтэрүүлэн тараадаг, өөрынгөө тала руу, КПСС-эй зэргэнүүдтэ эрхэтэдые элсүүлдэг.

Политическэ талаар. КПСС олониитын дунда, ажалша коллективүүдтэ үдэр бүри ажал ябуулдаг, ниитын эмхинүүд болон хүдэлөөнүүдтэй хамта хүдэлхэ ябуулгануудые хэдэг, засагай бүхы шатын зургаануудай мандадуудай түлөө һунгалтын үедэ тэмсэдэг, тиигэжэ илалта түйлаа һаа, зохихо гүйсэдхэхэ зургаануудые бүридүүлдэг, парламентын ажал ябуулга эрхилдэг, һунгуулиин урда тээхи өөрынгөө программые дүүргэдэг.

Эмхидхэлэй талаар. КПСС өөрынгөө программна заабаринууд болон шиидхэбэринүүдые бэелүүлхын тула эмхидхэлэй хүдэлмэри ябуулдаг. Кадрнуудтай ябуулдаг хүдэлмэридөө парти ёһын тэдыдэ хэгдэдэг ябуулгануудһаа, номенклатурна хандалгаһаа арсана. Гүрэнэй засагай ба хүтэлбэрилгын зургаануудта кадрнуудай талаар шиидхэбэринүүдые абаха эрхэ түлөөлэлгэ эдэ зургаануудта үгтэдэг, харин өөрөө парти дотор иимэ эрхэ дээдэ шатын органуудһаа партийна организацинуудта, бүхы коммунистнуудта дамжуулан үгтэнэ гээшэ.

Мүнөөнэй эрхэ байдалда бүхы шатын Соведүүдэй бүлэглэлнүүдые болон партинууд хоорондын бүл... лха хэрэгтэй болоо. Тэдээндэ хабаададаг ком... һэдынгөө һунгагшадай хүсэл бодолые, КПСС-... уг зорилгонуудые хүтэлбэри болгохо ёһо...

ПАРТИИЕ ДЕМОКРАТИЗАЦИ...

Парти доторой харилсаануудта гүнзэгы де... лэнгүйгөөр өөрынгөө үүргэ КПСС общество д... шадахагүй.

Захиргаанай-баалалтын гуримай эрхэ б... нэй тогтонижоһон түхэлтэй демократическа... түбэй газарһаа хатуу шангаар хүтэлбэрилгые К... дэнгээр буруушаана, демократическа гол ёһо... га ба һэлгэлгэ, олондо мэдээсэлгэ ба тоосолго... үгэ үсөөнхидэй дуулалга, өөһэдынгөө хараа бод... олондо мэдээсэл тараадаг партийна орга... үсөөнхидэй эрхые—аршалан хамгаална.

Парти дотор демократи үргэдхэлгэ иимэ юум... бэл: ниитэ партийна, нютагуудта үгэ буляал... хэлгын аргаар КПСС-эй политикые бүридүүлгэд... гэшүүдэй ба байгуулалтануудай хабаадалга; к... нэй ба бүлэгүүдэй өөһэдынгөө һанал бодол... дотор элирхэйлхэ эрхэ; партиин бүхы органууд... хамтаараа хүдэлхэ ба нюусагүй байха ябадал, ... эрхэ сүлөө. Парти доторой харилсаануудые ... ажал ябуулгые гүн гүнзэгыгөөр хубилган шэнэ... КПСС-эй зэргэнүүдэй демократическа нэгэд... можонууд боложо хубаарха ябадалые уридш... гэдэ шэглүүлэгдэнхэй юм.

Тэрэнэй зэргэнүүдтэ шэнэ хүсэнүүдые элсү... кадрнуудай бүридэлые залуу болголго КПСС-... шухала эрхэ нүхэсэл мүн болоно.

КПСС-эй үндэһэ һуури—эхин организацинууд... даагаад, тодорхой эрхэ байдалые хараадаа абаж... гынгаа зорилгонууд болон түхэл маягуудые, ... нуудай ба аппарадай байгууламжа болон тоое... политическэ акцинуудые хэдыдэ, ямар гурим... гэжэ тодорхойлдог, КПСС-тэ гэшүүдые абалг... тэй байдаг юм. КПСС-эй Уставаар үгтэһэн эр... хэмжээн соо тэдэнэй абаһан шиидхэбэринүүд... органууд болюулха эрхэгүй.

Партиие байгуулалгын территориально-үйл... ёһото заһабаринуудые оруулха хэрэгтэй боло... риин ба бусад коллективүүдтэ партийна орг... үлөөхэ зуураа, хүн зоной ажаһуудаг газарта ... гуулиин урда тээхи тэмсэлэй улам шангадажа б... нарые хараадаа абан, хүсэн түгэс, ажал ябуу... риальна эхин организацинуудые үргэдхэхэ ябу... хандуулха хэрэгтэй. КПСС-эй гэшүүн тэрэнэй ... лхаар үйлэдбэриин, территориальна гү, али тэд... дэмэл эхин организациие шэлэхэ эрхэтэй юм. ... байгууламжануудые — партийна клубуудые, ... нуудай секретарьнарай соведүүдые, уг зорилг... бусад аша туһануудай талаар ондоо нэгэдэлнүү... ба ажал ябуулга эрхилхэ эрхэ сүлөө хангагдах...

Армида, КГБ-дэ, МВД-дэ партиин гэшүүд бай... организацинуудые, тэрэшэлэн политическэ ажа... сад түхэл янзануудые байгуулха эрхэһээ ко... хаһаха ябадалые зүб гэжэ съезд тоолоногүй. ... организацинууд гүрэнэй-захиргаанай, тэрэ тоод... сэнүүдэй, МВД-гэй, КГБ-гэй бүридэлые морально... талаар хүмүүжүүлгэ бэелүүлдэг сэрэгэй-полити... һаа, амяарлагданхай байха ёһотой.

Партийна комитедүүдэй секретарьнарые, парт... нуудай делегадуудые һунгалга сэхэ, ехэнхидээ ... һаа шэлэхэ, нюусаар дуугаа үгэлгын гуримаар, ... сүлөөтэйгээр дэбжүүлгэтэйгээр үнгэргэгдэдэг ... гэжэ съезд тоолоно.

Партийна хиналташье демократическа болохо ... ральна, республиканска, хизаарай, областной, ... родской, районно хиналтын органууд бэеэ даа... даг, партийна комитедүүдһээ дулдыдадаггүй, ... һунгаһан съезднүүд болон конференцинүүдтэ ...

Урдань табигдаһан зорилгонуудые шиидхэхы... дамал партийна орган бюджедэйнгээ хэмжээ... бүридүүлэн байгуулдаг. Тэрэнь эмхидхэлэй ба ... ганууды дүүргэдэг байха юм.

Бэеэ даанги байдал ба нэгэдэл. ССР Союз... ябуулганууд дотор союзна республикануудай ... бэеэ даанги байдал хангагдаха ёһотой. Тиихэдэ ... үндэһэ һуури болодог программна болон Устав... дай үндэһэн дээрэ партиин нэгэдэлтэй таһаршаг... лан холбогдонхой байха ушартай. Тэдэ өөһэдын... на ба нормативна документнүүдые зохёон табид... ёһоор өөһэдөө политическэ, эмхидхэлэй, кадрн... ба мүнгэн һангай-ажахын асуудалнуудые шиид... хараа шугамые республикануудай гүрэнэй байгу... ально-экономическа ба соёлой хүгжэлтын һалб... лүүлдэг, бусад, тэрэ тоодо гадаадын, партинууд... тын хүдэлөөнүүдтэй холбоо бэелүүлдэг байха... республикануудай компартинуудай хүтэлбэрилэ... ЦК-гай Политбюрогой бүридэлдэ ородог. Х... түбэй хүтэлбэрилхы органуудай шиидхэбэри... байгаа һаа, республикын компартиин ЦК энэ ... ЦК-гай Пленум дээрэ гү, али КПСС-эй ЦК-гай ... нэгэдэмэл Пленум дээрэ зүбшэн хэлсэхэ эрил... тэй.

ПАРТИ БОЛОН НИИТЫН ЭМХ...

КПСС социалис хараа шэглэлтэй хүдэлөөнүүд... нүүдтэй харилсаа холбоо тогтоохо, түрүү үзэл ... тическэ бүхы урасхалнуудтай хөөрэлдөө хэхэ ... эрхэтэйгээр хамта хүдэлхэ гэжэ эрмэлзэдэг ба... политическэ бүлэгүүдые байгуулхаар парти бэл...

Хуулиин хэмжээн соо хүдэлдэг олониитын ... КПСС-эй гэшүүд хабаадалсадаг байха. Гэбэшье ... ционализм, расизм, социализмда харша үзэл... нэбтэрүүлдэг организацинуудта, бусад парти... боложо коммунистнууд орохо эрхэгүй гэжэ пар...

Хүдэлмэришэдэй ба таряашадай хүдэлөөе һэ... теллигенциин ниитын эдэбхиие хүгжөөлгэдэ КПС... дэг байха юм.

КПСС профсоюзуудай шэнэлэлгые һайшаа... аша туһада зорюулжа эдэбхитэйгээр хүдэлхэ, ... нүүд ба сүлөөнүүдые аршалан хамгаалха орол... жэнэ.

КПСС комсомолые залуушуулай ниитын-поли... мунис бэеэ даанхай эмхи гэжэ тоолоно, парти... зохёон табилгада ба бэелүүлгэдэ сэхэ хабаада... һээ хүлеэнэ. Партийна болон комсомолой о... өөһэдынгөө харилсаануудые политическэ союзн... байгуулжа һураха ёһотой. Залуушуулай шэнэ эм... бололгодо ушар ёһо мэдэнгээр хандаха, тэдэнэй... ниитэ энэрхы шэглэлые бүрилдүүлгэдэ туһа хүрг... би заяанда хабаатайбди гэһэн мэдэрэл хүмүүжү... ха хэрэгтэй. КПСС өөрынгөө бүхы организаци... шуулай шухала асуудалнууд тээшэ эрид эрьелтэ... радхана. Энэмнай партиин өөрынь аша туһан... хагдана ха юм. Юуб гэхэдэ, залуушуулгүйгөөр т... дүй байхагүй.

* * *

КПСС-эй шэнэ Программые баталан абалга хү... гоо бодото хүдэлмэридэ коммунистнуудай, па... низацинуудай, партийна органуудай хүтэлбэри ... той КПСС-эй үзэл сурталай-теоретическэ хараа... политическэ уг зорилгонууд иимэл байна гээшэ. ... шэнэдхэлгын түлөө, манай обществые шэнэлэлгын... додог ороной демократическа бүхы хүсэнүүдэ... хэ байха гэжэ съезд найдана.

ДУНДУУР ЗЭРГЫН ДҮНГҮҮД

Промышленностиин шэнжэлэл

Республикын промышленностиин үнгэрһэн хахад жэлэй дүнгүүдые абаад харахада, хэлсээтэ уялгануудай ёһоор продукци эльгээхэ түсэб 98,7 процент дүүргэгдэһэн байна. Бүхыдөө 51 предприяти гэхэ гү, али иимэ түсэбтэй бүхы предприятинуудай 26,6 процентнь энэ талаар урагшагүйдэбэ. Иигэжэ 12.719 мянган түхэригэй продукци саг соогоо хэрэглэгшэдтээ хүргэгдэбэгүй гээшэ.

Союзна мэдэлэй предприятинууд сооһоо «Забайкаллес» нэгэдэл, республиканска мэдэлэй предприятинуудһаа Агропромсоюз, ойн ажахын нэгэдэл, «Бурятхлебопродукты» нэгэдэл, хэблэлэй талаар Гүрэнэй комитет энэ дүнгөөрөө хойнотолгодо ороо. Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Соведэй мэдэлэй промышленностьда анхарбал, «Бурятлеспром» нэгэдэл хэрэглэгшэдээ сүм хангаагүй.

Урда жэлнүүдтэшье урдаа табиһан зорилгонуудаа саг үргэлжэ дүүргэдэг Зэдын комбинат, Хяагтын плавикова шпадай уурхай, «Татарский ключ». карьер, «Вторчермет» предприяти, Холбоолжоной шулууи нүүрһэнэй уурхай хэлсээтэ уялгануудаа 100 процент бэелүүлээ. Нэгэ урагшаа гаража, нэгэ хойнотолгодо ородог машина бүтээлгын комплексын предприятинууд — «Электромашина», «Теплоприбор» заводууд хоорондоо харилсаатай предприятинуудта саг соонь хангажа шадаа гэжэ эли.

Эдеэ хоолой программа бэелүүлгэдэ хабаатай коллективүүдые дурдая. Агропромсоюзай мэдэлэй эдэ предприятинуудай диилэнхи олониинь хахад жэл соо һайнаар ажаллаа гээд тобшолмоор. Баргажанай районой эдеэ хоолой комбинадые, Тарбагатайн, Улаан-Үдын кондитерскэ фабрикануудые, «Кристалл» заводые, Петропавловскын, Хориин, Мухар-Шэбэрэй тоһоной заводуудые энэ тоодо нэрлэмээр. «Бурятхлебпром» нэгэдэл соо хойнотолгодо ороһон хилээмэнэй нэгэшье завод үгы. Макаронно фабрика анхан түйлэһэнаа алдаагүй.

Зарим түхэлэй продукци һарын долоон хоногуудта хэр зэргэ жэгдээр үйлэдбэрилэгдэнэб гээд хараад үзэе. Ажахы эрхилэлгын шэнэ гуримай нэбтэрүүлэгдэжэ байбашье, һарын эхээр һулахаанаар хүдэлөөд, эсэс багтань эршэ абаха заншал алдагдаагүй. Жэшээлбэл, һарын түрүүшын долоон хоногто 9,9 миллион киловатт-час электрын элшэ хүсэн үйлэдбэрилэгдэһэн һаа, дүрбэдэхи долоон хоногто энэ тоо 21,3 миллион киловаттда хүрөө гээд заагданхай. Дулаанай элшэ хүсэн һарын һүүл багта түрүүшын долоон хоногойхиһоо 2,4 дахин ехээр үйлэдбэрилэгдөө. «Теплоприбор» заводто һарын һүүлшын долоон хоногто түрүүшын долоон хоногойхидо орходоо 24 дахин ехэ продукци бүтээгдэһэн байна. Иимэ байдалтай предприятинуудай хүтэлбэрилэгшэдтэ хандаа һаа, олон тоото ушар шалтагаан дурдаха аабза. Гэбэшье нэгэ юумэн эли: нэгэ жэгдэ бэшэ иимэ хүдэлмэри продукциин шанарта сэхэ нүлөөлхэ юм.

Ажахын тоосооной хоёрдохи модель хэрэглэн хүдэлжэ байһан бүлэг предприятинууд хэлсээнэй ёһоор уялгануудаа 99,8 процент дүүргэбэ. Арендэнэ подрядай гуримаар хүдэлэгшэдэй дүн доогуурша— 97,2 процентдэ хүрэнэ. Арендэнэ подрядта орсон Кировэй нэрэмжэтэ, Улаан-Үдын пивын заводуудай, «Буржелезобетон» нэгэдэлэй 3-дахи, 4-дэхи филиалнуудай коллективүүд, хэлсээнэй ёһоор түсэбөө 100 процент бэелүүлээ. Энэ бүлэгэй предприятинуудые дүрсагдагша нэгэдэлэй 1-дэхи филиал хойшонь татаа.

Юрэнхыдөө ажахы эрхилэлгын шэнэ гуримуудые дам саашадань нарижуулан һайжаруулха, экономическа албануудаа шангадхаха гээшэ предприяти, нэгэдэлнүүдэй мүнөө үеын түрүүш... го ха юм. Республ... хын тоосоон тушаа... экономикодо орох... хэл ябуулха тушаа... шэн хэлсэлгын боло... да, гансашье эконо... эрдэмтэд бэшэ, хар... шье шатын хүтэлб... хүдэлмэришэд, м... өөһэдын бодомжо, ... элирхэйлхэ, кол... зүбшэн хэлсэхэ ёһото... нагдана. Жэшээлбэл, ... нэрэмжэтэ заводой ... түдэгэсэжэ түлгарда... гүй, арендэнэ подря... һэм шуу. Энэ хэрэг... нилээн бодомжотой... даа. Тиимэһээ түрүү... ганууды түшэглэн, ... амжалта түйлэжэ ба...

КПСС-эй ЦК-гай ПОЛИТБЮРОГОЙ ГЭШҮҮД

(...түгэсхэл. Эхниинь 1-дэхи нюурта).

...эй ЦК-гай ПОЛИТБЮРОГОЙ ГЭШҮҮН

...ИМОВ Ислам Абдуганиевич

...нд хотодо 1938 ондо ...узбек. 1964 онһоо ...эшүүн. Мэргэжэлээ- ...нер-механик, эконо- ...номическа эрдэмэй ...Дунда-Азиин политех- ...институт, Ташкентын ...ахын институт дүүр- ...алайнгаа намтарые ...«Ташсельмаш» за- ...стерай туһалагшаар ...шкентын Чкаловай нэ- ...авиационно үйлэдбэ- ...рдэлэй конструктор, ...ер байгаа. 1966 он- ...эй ССР-эй Госпланда ...жэлтээр, таһагай на- чальнигаар, республикын Госпланай түрүүлэгшын орлогшоор ажаллаа. 1983 онһоо финансын министр, удаань Узбегэй ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо. 1986 онһоо партиин Кашкадарьинска обкомой нэгэдэхи секретарь. 1989 ондо Узбекистанай Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретаряар һунгагдаа. Узбегэй ССР-эй Президент.

Партиин XXVIII съезд дээрэ КПСС-эй ЦК-гай гэшүүнээр һунгагдаа. СССР-эй арадай депутат. Гүрэнэй шагналнуудта хүртэнхэй.

...эй ЦК-гай ПОЛИТБЮРОГОЙ ГЭШҮҮН

...ИНСКИЙ Петр Кириллович

...ин ССР-эй Флорешт- ...ой Старые Радуляны ...0 ондо түрэһэн, мол- ...4 онһоо КПСС-эй гэ- ...софиин эрдэмэй кан- ...шинёвой гүрэнэй уни- ...КПСС-эй ЦК-гай дэр- ...ртийна дээдэ заочно ...дүүргээ. ...нгаа намтарые 1960 ...лээ. Комсомолой хү- ...ябаа: комсомолой ...нэгэдэхи секретарь, ...ЛКСМ-эй ЦК-гай ...аагша, хоёрдохи, нэгэдэхи секретарь. 1971 онһоо Молдавиин Компартиин ЦК-гай секретарь, 1976 онһоо партиин Кишинёвско горкомой нэгэдэхи секретарь. 1978—1986 онуудта КПСС-эй ЦК-гай Пропагандын таһагые даагшын орлогшо. 1986—1989 онуудта Таджикистанай Компартиин ЦК-гай хоёрдохи секретарь. 1989 онһоо Молдавиин Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь.

1989 онһоо КПСС-эй ЦК-гай гэшүүн. СССР-эй арадай депутат. Гүрэнэй шагналнуудта хүртэнхэй.

...эй ЦК-гай ПОЛИТБЮРОГОЙ ГЭШҮҮН

...АЛИЕВ Абсамат Масалиевич

...областиин Фрунзен- ...ной Алыш һууринда ...түрэһэн, киргиз. 1960 ...СС-эй гэшүүн. Москов- ...институт, Алма-Ата- ...тийна дээдэ һургуули ...Горно инженер. Ажа- ...амтарые 1956 ондо ...шахтада ба «Киргиз- ...естдэ инженерэй эл- ...алиуудта хүдэлөө. ...һоо партийна ба со- ...лмэридэ ябана. Пар- ...комой нэгэдэхи секре- ...унзенска горгүйсэдкомой түрүүлэгшэ, Киргизиин Компартиин таһагые даагша, секретарь байгаа. 1979—1985 онуудта партиин Иссык-Кульска обкомой нэгэдэхи секретарь. Удаань КПСС-эй ЦК-гай инспекторээр хүдэлөө. 1985 оной ноябрь һараһаа Киргизиин Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь. Киргизиин ССР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ.

1986 онһоо КПСС-эй ЦК-гай гэшүүн. СССР-эй арадай депутат. Гүрэнэй шагналнуудта хүртэнхэй.

...С-эй ЦК-гай ПОЛИТБЮРОГОЙ ГЭШҮҮН

МАХКАМОВ Кахар

...ай ССР-эй Ленинабад ...932 ондо түрэһэн, тад- ...7 онһоо КПСС-эй гэ- ...енинградай горно ин- ...дүүргээ. ...йнгаа намтарые 1953 ...атын вентиляциин на- ...ар эхилһэн байна. Шах- ...остогай начальнигаар, ...инженерээр, шахтын ...игаар, рудоуправлениие ...ээр хүдэлөө. 1961 он- ...инабадска горгүйсэд- ...үрүүлэгшэ, удаань Тад- ...СР-эй Госпланай түрүүлэгшэ, тиихэ зуураа 1965 онһоо Таджигай ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо. 1982 ондо Таджигай ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшээр томилогдоо. 1985 онһоо Таджикистанай Компартиин нэгэдэхи секретарь. Таджигай ССР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ.

1986 онһоо КПСС-эй ЦК-гай гэшүүн. СССР-эй арадай депутат. Гүрэнэй шагналнуудта хүртэнхэй.

...С-эй ЦК-гай ПОЛИТБЮРОГОЙ ГЭШҮҮН

...ВСИСЯН Владимир Мигранович

...ай ССР-эй Спитакска ...Шенаван һууринда ...о түрэһэн, армян. 1961 ...КПСС-эй гэшүүн. Хүдөө ...эрдэмэй кандидат. Ере- ...ооветеринарна институт, ...ЦК-гай дэргэдэхи Пар- ...ээдэ һургуули дүүргээ. ...ондо хүдөөгэй клубые ...р ажалайнгаа намтарые ...байна. Институтда һу- ...ургээд, Армениин хүдөө ажахын эмхинүүдтэ мэргэжэлээрээ ажаллаа. 1969—1975 онуудта партиин райкомой секретарь, Компартиин ЦК-гай таһагые даагшын орлогшо, партиин райкомой нэгэдэхи секретарь, Компартиин ЦК-гай хүдөө ажахын таһагые даагша. 1978 онһоо Армянай ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо, 1984 онһоо Армянай ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо — республикын гүрэнэй агропромышленна комитедэй түрүүлэгшэ. 1990 оной апрель һарада Армянай Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретаряар һунгагдаа.

Партиин XXVIII съезд дээрэ КПСС-эй ЦК-гай гэшүүнээр һунгагдаа. Гүрэнэй шагналнуудта хүртэһэн.

КПСС-эй ЦК-гай ПОЛИТБЮРОГОЙ ГЭШҮҮН

МУТАЛИБОВ Аяз Ниязи оглы

Баку хотодо 1938 ондо түрэһэн, азербайджан. 1963 онһоо КПСС-эй гэшүүн. Азербайджанай М. Азизбековэй нэрэмжэтэ нефтиин ба химиин институт дүүргээ. Гидротехникын ба мелиорациин эрдэм шэнжэлэлгын институтда 1958 ондо ахалагша техник-конструктораар ажалайнгаа намтарые эхилээ. Удаань Бакугай холодильнигуудые ба ажаһуудалда хэрэглэгдэдэг машинануудые бүтээхэ талаар үйлэдбэриин нэгэдэлдэ хүдэлхэдөө, мастерһаа генеральна директор хүрэтэр зам гаталаа. 1977 онһоо Баку хотодо партиин райкомой хоёрдохи секретарь, 1979 онһоо Азербайджанай ССР-эй нютагай промышленностиин министр, 1982 онһоо Азербайджанай ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо, республикын Госпланай түрүүлэгшэ. 1989 ондо Азербайджанай ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшээр томилогдоһон байна. 1990 ондо Азербайджанай Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретаряар һунгагдаа. Азербайджанай ССР-эй Президент.

Партиин XXVIII съезд дээрэ КПСС-эй ЦК-гай гэшүүнээр һунгагдаа. СССР-эй арадай депутат. Гүрэнэй шагналнуудта хүртэнхэй.

КПСС-эй ЦК-гай ПОЛИТБЮРОГОЙ ГЭШҮҮН

НАЗАРБАЕВ Нурсултан Абишевич

Алма-Атинска областиин Каскеленскэ районой Чемолган тосхондо 1940 ондо түрэһэн, казах. 1962 онһоо КПСС-эй гэшүүн. Карагандинска металлургическа комбинадай дэргэдэхи завод-втуз, мүн КПСС-эй ЦК-гай дэргэдэхи дээдэ партийна һургуули заочноор дүүргээ. Инженер-металлург. 1960 ондо доменно цехэй горновойгоор ажалайнгаа зам эхилээ. Металлургическа комбинадай парткомой секретаряар һунгагдаа. 1977 онһоо — партиин Карагандинска обкомой секретарь, хоёрдохи секретарь, 1979 онһоо — Казахстанай компартиин ЦК-гай секретарь. 1984—1989 онуудта—Казахай ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ. 1989 онһоо — Казахстанай Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь. Казахай ССР-эй Президент. 1982 онһоо 1986 он болотор КПСС-эй Центральна шалгалтын комиссиин гэшүүн, 1986 онһоо КПСС-эй ЦК-гай гэшүүн.

СССР-эй арадай депутат. Гүрэнэй шагналнуудта хүртэнхэй.

КПСС-эй ЦК-гай ПОЛИТБЮРОГОЙ ГЭШҮҮН

НИЯЗОВ Сапармурад Атаевич

Ашхабад хотодо 1940 ондо түрэһэн, туркмен. 1962 онһоо КПСС-эй гэшүүн. Ленинградай политехническэ институт, КПСС-эй ЦК-гай дэргэдэхи дээдэ партийна һургуули заочноор дүүргээ.

1959 ондо геолого-бэдэрэлгын хүдэлмэрилэгшэдэй профсоюзай Туркменскэ территориальна комитедэй инструктораар хүдэлжэ, ажалайнгаа намтар эхилээ. 1967 онһоо — Безмеинскэ ГРЭС-эй цехэй мастер, ахалагша мастер. 1970 онһоо партийна болон Соведүүдэй хүдэлмэридэ байгаа. Туркменистанай Компартиин ЦК-гай промышленно-транспортна таһагые даагшаар, партиин Ашхабадска горкомой нэгэдэхи секретаряар, КПСС-эй ЦК-гай аппарадта, удаань Туркменскэ ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшээр хүдэлөө. 1985 онһоо— Туркменистанай Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь. Туркмениин ССР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ.

1986 онһоо КПСС-эй Центральна Комитедэй гэшүүн. СССР-эй арадай депутат. Гүрэнэй шагналнуудта хүртэнхэй.

КПСС-эй ЦК-гай ПОЛИТБЮРОГОЙ ГЭШҮҮН

ПОЛОЗКОВ Иван Кузьмич

Курска областиин Солнцевско районой Лещ-Плота һууринда 1935 ондо түрэһэн, ород. 1958 онһоо КПСС-эй гэшүүн. Бүхэсоюзна финансово-экономическа заочно институт, Партийна дээдэ заочно һургуули, КПСС-эй ЦК-гай дэргэдэхи Ниитын эрдэмэй академи дүүргээ. Мэргэжэлээрээ экономист. 1954—1957 онуудта Совет Армида алба гараа. 1958 онһоо комсомолой, совет болон партийна хүдэлмэридэ байна. Курска областьдо ВЛКСМ-эй райкомой хоёрдохи, нэгэдэхи секретарь, партиин райкомой секретарь, хоёрдохи секретарь, райгүйсэдкомой түрүүлэгшэ, КПСС-эй райкомой нэгэдэхи секретарь байгаа. КПСС-эй ЦК-гай аппарадта хэдэн жэлэй туршада хүдэлөө. 1983 онһоо КПСС-эй Краснодарска крайкомой секретарь, 1985 онһоо — нэгэдэхи секретарь, 1990 онһоо арадай депутадуудай Краснодарска краевой Соведэй түрүүлэгшэ. 1990 оной июнь һараһаа РСФСР-эй Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь.

1986 онһоо КПСС-эй ЦК-гай гэшүүн. РСФСР-эй арадай депутат. Гүрэнэй шагналнуудта хүртэнхэй.

КПСС-эй ЦК-гай ПОЛИТБЮРОГОЙ ГЭШҮҮН

ПРОКОФЬЕВ Юрий Анатольевич

Каракалпагай АССР-эй Муйнак хотодо 1939 ондо түрэһэн, ород. 1960 онһоо КПСС-эй гэшүүн. Москвагай автомеханическа институт КПСС-эй ЦК-гай дэргэдэхи Партийна дээдэ заочно һургуули дүүргээ. Экономическа эрдэмэй кандидат.

Москва хотодо 1957 ондо һургуулиин ахалагша «пионер вожатаар ажалайнгаа намтарые эхилһэн байна. 1959 онһоо комсомолой ба партийна хүдэлмэридэ ябана. Москва хотодо комсомолой Первомайска райкомой нэгэдэхи секретарь, КПСС-эй Московско горкомой инструктор, удаань таһагые даагшын орлогшо, Москва хотын КПСС-эй Куйбышевска райкомой секретарь, нэгэдэхи секретарь байгаа. 1985 онһоо партиин Московско горкомой таһагые даагша. 1986 онһоо Мосгоргүйсэдкомой секретарь. 1988 ондо партиин Московско горкомой секретаряар, хоёрдохи секретаряар һунгагдаа. 1989 онһоо КПСС-эй Московско горкомой нэгэдэхи секретарь.

Партиин XXVIII съезд дээрэ КПСС-эй ЦК-гай гэшүүнээр һунгагдаа. Гүрэнэй шагналнуудта хүртэнхэй.

КПСС-эй ЦК-гай ПОЛИТБЮРОГОЙ ГЭШҮҮН

РУБИКС Алфредс Петрович

Латвиин ССР-эй Даугавпилс хотодо 1935 ондо түрэһэн, латыш. 1958 онһоо КПСС-эй гэшүүн. Ригын политехническэ институт дүүргээ. Ригын электромашина бүтээлгын заводто 1954 ондо халаанай мастераар ажалайнгаа намтарые эхилһэн байна.

1959 онһоо комсомолой, совет ба партийна хүдэлмэридэ ябана. Латвиин ЛКСМ-эй ЦК-гай секретарь байгаа, удаань Латвиин Компартиин ЦК-гай аппарадта хүдэлөө. 1976 онһоо Рига хотодо Латвиин Компартиин Ленинградска райкомой нэгэдэхи секретарь. 1982 онһоо, Латвиин ССР-эй нютагай промышленностиин министр. 1984 онһоо арадай депутадуудай Рижскэ городской Соведэй гүйсэдкомой түрүүлэгшэ. 1990 оной апрель һарада Латвиин Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретаряар һунгагдаа.

Партиин XXVIII съезд дээрэ КПСС-эй ЦК-гай гэшүүнээр һунгагдаа. СССР-эй арадай депутат. Гүрэнэй шагналнуудта хүртэнхэй.

КПСС-эй ЦК-гай ПОЛИТБЮРОГОЙ ГЭШҮҮН

СЕМЕНОВА Галина Владимировна

Смоленск хотодо 1937 ондо түрэһэн, ород. 1965 онһоо КПСС-эй гэшүүн, Ив. Франкогой нэрэмжэтэ, Львовско гүрэнэй университет, КПСС-эй ЦК-гай дэргэдэхи ниитын эрдэмэй академи дүүргээ. Философиин эрдэмэй кандидат. 1959 онһоо Одесскэ областиин залуушуулай газетын таһагта литературна хүдэлмэрилэгшөөр, таһагые даагшаар, удаань Украинын Ленинскэ комсомолой ЦК-гай «Комсомольская искра» газетын таһагые даагшаар хүдэлөө. 1965 онһоо — ВЛКСМ-эй ЦК-гай «Комсомольская жизнь» журналай редакциин литературна хүдэлмэрилэгшэ, таһагые даагша, харюусалгата секретарь, 1974 онһоо — журналай ахамад редактор. 1981 онһоо —«Крестьянка» журналай ахамад редактор.

Партиин XXVIII съезд дээрэ КПСС-эй ЦК-гай гэшүүнээр, ЦК-гай июлиин (1990 он) Пленум дээрэ — КПСС-эй ЦК-гай секретаряар һунгагдаа. СССР-эй арадай депутат. Гүрэнэй шагналнуудта хүртэнхэй.

КПСС-эй ЦК-гай ПОЛИТБЮРОГОЙ ГЭШҮҮН

СИЛЛАРИ Энн-Арно Аугустович

Таллинн хотодо 1944 ондо түрэһэн, эстон. 1972 онһоо КПСС-эй гэшүүн. Каунасска политехническэ институт дүүргээ. Эстониин ССР-эй «Кейла» фабрикада 1967 ондо мастерай туһалагшаар ажалайнгаа намтарые эхилһэн байна. Удаань энэл предприятида ахалагша мастераар, үйлэдбэриин начальнигаар, ахамад инженерэй орлогшоор ажаллаа. 1974 онһоо Таллинн хотын партиин Ленинскэ райкомой таһагые даагшаар, Эстониин Компартиин ЦК-да инструктораар, секторые даагшаар, инспекторээр, таһагые даагшын орлогшоор хүдэлөө. 1981 онһоо КПСС-эй ЦК-гай аппарадта хүдэлһэн байна. 1984 онһоо Эстониин Компартиин Тартуска горкомой нэгэдэхи секретарь. 1986 онһоо Эстониин Компартиин Таллиннска горкомой нэгэдэхи секретарь. 1989 ондо Эстониин Компартиин ЦК-гай секретаряар, 1990 ондо Эстониин Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретаряар һунгагдаа.

Партиин XXVIII съезд дээрэ КПСС-эй ЦК-гай гэшүүнээр һунгагдаа.

КПСС-эй ЦК-гай ПОЛИТБЮРОГОЙ ГЭШҮҮН

СОКОЛОВ Ефрем Евсеевич

Белоруссиин ССР-эй Могилевскэ областиин Ревячино һууринда 1926 ондо түрэһэн, белорус. 1955 онһоо КПСС-эй гэшүүн. Белорусска хүдөө ажахын академи болон КПСС-эй ЦК-гай дэргэдэхи дээдэ партийна һургуули дүүргээ. Хүдэлмэришэнөөр ажалайнгаа намтар эхилээд, удаань Совет Армида алба хээ. 1956 онһоо МТС-эй ахамад агрономоор, директорээр хүдэлөө. 1958 онһоо Казахстанда болон Белоруссида партийна, профсоюзна хүдэлмэридэ: партиин райкомой хоёрдохи, нэгэдэхи секретарь, хүдөө ажахын, бэлдхэлэй хүдэлмэрилэгшэдэй болон алба хаагшадай профсоюзай Брестскэ обкомой түрүүлэгшэ, 1969 онһоо — Белоруссиин Компартиин ЦК-гай таһагые даагшын орлогшо, даагшаар хүдэлөө. 1977 онһоо — партиин Брестскэ обкомой нэгэдэхи секретарь. 1987 онһоо — Белоруссиин Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь.

1981 онһоо КПСС-эй ЦК-гай гэшүүндэ кандидат, 1986 онһоо — гэшүүн. СССР-эй арадай депутат. Социалис Ажалай Герой, мүн бусад гүрэнэй шагналнуудта хүртэнхэй.

КПСС-эй ЦК-гай ПОЛИТБЮРОГОЙ ГЭШҮҮН

СТРОЕВ Егор Семенович

Орловско областиин Хотынецкэ районой Дудкино тосхондо 1937 ондо түрэһэн, ород. 1958 онһоо КПСС-эй гэшүүн. И. В. Мичуринай нэрэмжэтэ плодоовощной институт, КПСС-эй ЦК-гай дэргэдэхи дээдэ партийна һургуули дүүргээ. Эрдэмтэ агроном. 1955 ондо Орловско областиин Хотынецкэ районой «Прогресс» колхоздо ажалайнгаа намтар эхилээ. 1963 онһоо — үйлэдбэриин колхозно-совхозно управлениин парткомой секретариин орлогшо, таһагые даагша, партиин райкомой секретарь. 1970 онһоо — райгүйсэдкомой түрүүлэгшэ, партиин Покровско райкомой нэгэдэхи секретарь, 1973 онһоо — КПСС-эй Орловско обкомой секретарь. 1984—1985 онуудта КПСС-эй ЦК-гай инспекторээр хүдэлөө. 1985 онһоо — КПСС-эй Орловско обкомой нэгэдэхи секретарь, 1989 онһоо—КПСС-эй ЦК-гай секретарь.

1986 онһоо — КПСС-эй ЦК-гай гэшүүн. СССР-эй арадай депутат. Гүрэнэй шагналнуудта хүртэнхэй.

КПСС-эй ЦК-гай ПОЛИТБЮРОГОЙ ГЭШҮҮН

ФРОЛОВ Иван Тимофеевич

Липецкэ областиин Добровско районой Доброе тосхондо 1929 ондо түрэһэн, ород. 1960 онһоо КПСС-эй гэшүүн. Философско эрдэмэй доктор, профессор, СССР-эй Наукануудай академиин академик. М. В. Ломоносовой нэрэмжэтэ Московско гүрэнэй университет дүүргээ.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай жэлнүүдтэ ажаллажа эхилһэн. 1952 онһоо издательствын младша редактор. 1956 онһоо «Вопросы философии» журналай редакциин консультант, таһагые даагшын орлогшо, харюусалгата секретарь. 1962 онһоо «Проблемы мира и социализма» журналай редакциин редактор-консультант, харюусалгата секретариин орлогшо. 1965 онһоо КПСС-эй ЦК-гай секретариин туһалагша. 1968 онһоо «Вопросы философии» журналай ахамад редактор. 1977 онһоо «Проблемы мира и социализма» журналай редакциин харюусалгата секретарь, редколлегиин гэшүүн. 1979 онһоо СССР-эй Наукануудай академиин институтуудта научна хүдэлмэридэ ажаллаа. 1986 онһоо «Коммунист» журналай ахамад редактор. 1987 онһоо КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретариин туһалагша. 1989 онһоо «Правда» газетын ахамад редактор. 1989—1990 онуудта КПСС-эй ЦК-гай секретарь.

1986 онһоо КПСС-эй ЦК-гай гэшүүн. СССР-эй арадай депутат. Гүрэнэй шагналнуудта хүртэнхэй.

КПСС-эй ЦК-гай ПОЛИТБЮРОГОЙ ГЭШҮҮН

ШЕНИН Олег Семенович

Волгоградска областиин Владимирская пристаньдэ 1937 ондо түрэһэн, ород. 1962 онһоо КПСС-эй гэшүүн. Красноярска горно техникум, Томско инженерно-барилгын институт болон КПСС-эй ЦК-гай дэргэдэхи ниитын эрдэмэй академи дүүргээ. Инженер-барилгашан.

Красноярска хизаарта 1955 ондо барилга дээрэ хүдэлжэ эхилээд, барилгын трестын десятнигһаа эрхилэгшэ хүрэтэрхи ажалай зам гаталаа. 1974 онһоо партийна хүдэлмэридэ: партиин Ачинска горкомой нэгэдэхи секретарь, Хакасска обкомой хоёрдохи секретарь, КПСС-эй Красноярска крайкомой секретарь, Хакасска обкомой нэгэдэхи секретарь байгаа. 1987 онһоо КПСС-эй Красноярска крайкомой нэгэдэхи секретарь, 1990 онһоо — Арадай депутадуудай Красноярска хизаарай Соведэй түрүүлэгшэ.

Партиин XXVIII съезд дээрэ КПСС-эй ЦК-гай гэшүүнээр, ЦК-гай июлиин (1990 он) Пленум дээрэ КПСС-эй ЦК-гай секретаряар һунгагдаа. СССР-эй арадай депутат. Гүрэнэй шагналнуудта хүртэнхэй.

КПСС-эй ЦК-гай ПОЛИТБЮРОГОЙ ГЭШҮҮН

ЯНАЕВ Геннадий Иванович

Горьковско областиин Перевозовско районой Перевоз тосхондо 1937 ондо түрэһэн, ород. 1962 онһоо КПСС-эй гэшүүн. Горьковско хүдөө ажахын институт болон Бүхэсоюзна юридическэ институт заочноор дүүргээ. Түүхын эрдэмэй кандидат. Горьковско областьдо 1959 ондо РТС-эй оньһожоруулагдамал отрядай начальнигаар хүдэлжэ, ажалайнгаа намтар эхилээ. 1963 онһоо комсомольско хүдэлмэридэ: ВЛКСМ-эй Горьковско хүдөөгэй обкомой хоёрдохи секретаряар, комсомолой Горьковско обкомой хоёрдохи, нэгэдэхи секретаряар хүдэлөө. 1968 онһоо — СССР-эй Залуушуулай организацинуудай комитедэй түрүүлэгшэ, удаань Хилын саанахи оронуудтай хани барисаанай болон соёлой харилсаанай холбоонуудай совет ниитын эмхиин Президиумэй түрүүлэгшын орлогшо. 1986 онһоо — профсоюзай хүдэлмэридэ: ВЦСПС-эй секретарь, түрүүлэгшын орлогшо, 1990 онһоо ВЦСПС-эй түрүүлэгшэ.

Партиин XXVIII съезд дээрэ КПСС-эй ЦК-гай гэшүүнээр, ЦК-гай июлиин (1990 он) Пленум дээрэ КПСС-эй ЦК-гай секретаряар һунгагдаа. СССР-эй арадай депутат. Гүрэнэй шагналнуудта хүртэнхэй.

ХЭР БҮТЭЭСЭТЭЙ БАЙХАБ?

...льян бизнесменүүдэй хоёрдохи делегациин — Пезаро ...рбино провинцинуудай түлөөлэгшэдэй Улаан-Үдэ хото ...эдэнь, республикын промышленна зарим предприятинуу- ...хүтэлбэрилэгшэдтэй һанамжаяа хубаалдаа һэмди. ...эдүйдэ хэр бүтээсэтэй хэрэг эрхилэгдэжэ байна гээшэб! ...нэгэл асуудал эдэнэртэ табигдаһан байна.

...ционно нэгэдэлэй ди- ...Ю. Н. Кравцов:

...руун Европо бизнесээ ...эжэ. байна гэбэл, алдуу- ...мар нэгэн практическа ...үйлахын бэшэ, харин то- ...дээсэлтэй болохын тула ...эдэнэр ерээ.

...ии бидэнэр иимэ харил- ...бэлэн гүбди? Харюу ...бэрхэтэй. Гадаадын ...мическа ажал ябуулгын ...түсхай хараа шэглэл ...бликадамнай үгы ха юм. ...иие һула таламнай гэхэ ...йнаб.

...дшье ямар нэгэн конт- ...гар табихынгаа урда ...ехэ харюусалга бэе дээ- ...даажа абаһанаа хүтэлбэ- ...шэд ойлгохо ёһотой ха ...үүхэй эд, болбосоруулаг- ...модо худалдахада манай ...маршьо туһагүй. Хэды ...жэлнүүдэй туршада миин- ...шахуу хилын саана түү- ...дэ эльгээхэбди? Юрэн- ...энэмнай үнгэрһэн жэл- ...эд зээридөө ээзн бэшэ ...иемнай гаршална бшуу. ...а хээбэшье, гадаадын тү- ...ршэдтэй талаангаа тур- ...йдэ аргагүй. Оньһон тү- ...лгэнүүдынь худалдан аба- ...амтын предприятинуудые ...улха гэхэһээ эхилээд... ...бликын хүгжэлтэ гол гүр- ...шэглэлтэй гэжэ өөрынхөө- ...бодоогби: хүдөө ажахы, ...мэргэнээр машина бү- ...аяншалга. Тиимэһээ ...л мебель бүтээлгэ тухай хөөрэлдөөн хэгдэхэ ёһогүй. Гадаадын экономическа ажал ябуулгын талаар хараа шэглэлээ бүри тодорхойлхо ёһотойбди гэжэ үшөө дахин лаблан хэлэһүү.

«Забайкаллес» нэгэдэлэй генеральна директорэй нэгэдэхи орлогшо А. Т. Кобылкин:

— Энээнэй урда ерэһэн Порденоне провинциин бизнесмэнүүд ямар шиидхэбэри абаһан тухайгаа намар болотор дуулгахабди гээд мордоо. Үйлэдбэритэймнай танилсаад, урмаа хухараа гэхын аргагүй. Нилээн һонирхоо.

Мебельнэ үйлэдбэри эмхидхэлгэдэ эдэнэрнай туһалхадаа, гансал валютаар хэрэг шиидхэхэ гээ һаань, яажашье ядаха хабди. Хэрбээ хюрөөдэмэл материал гү, али болбосоруулагдаһан зарим зүйл оронлонь үгөө һаа, шадаха байнабди. Арга хургаяа оложо, тоолоожо тодорхойлжо, харилсаа тогтоохо гүбди даа. Жэшээлбэл, мебельнэ фабрика өөһэдөө бодхоо һаамнай, өөһэдынгөө оньһон түхеэрэлгэнүүдые итальянецууд тодхожо үгэхэ, мэргэжэлтэдыемнай һургаха бэлэй.

Эдэнэр өөһэдынгөө мебель худалдаха дуратай байха ёһотой. Тэдэ бидэ абахагүйбди. Үнэтэй. энэ нэгэдэхеэр, хоёрдохёор гэбэл, дэлхэйн хэмжээндэ хүрэмэ оньһон хэрэгсэлнүүдтэй предприятитай болоо һаа, өөһэдөө ямаршьегүй мебель бүтээхэбди. Хүнүүдээл һургажа, бэлдэжэ шадаа һаа...

Энээнэй урда Порденоне провинциин түлөөлэгшэд нэгэдэлэймнай хэдэн предприятида хүрөө. Буряадай мебельно-модо болбосоруулгын, Хандагатайн модоной комбинадуудта, Сэлэнгын модоной баазада.. Үйлэдбэриин, техническэ, экономическа арга боломжонуудыень ямараар шэнжэлжэ, сэгнэжэ үзэһыень хараһан һайт. Нюдэндөө бү үнэншэ, гараараа барижа үзэ — иимэ гурим баримталдаг байна.

Жилсоцбанкын управлениин начальник Л. Е. Бодопрост:

— Иимэ харилсаан республикын арадай ажахые хүгжөөлгэдэ шухала арга нүхэсэл болохо гэжэ ойлгоноб. Илангаяа дэлгүүрэй экономикодо бэлдэжэ байхада, иимэ харилсаа урданайхиһаа хүнгэн мүрөөр тогтоогдохо ёһотой. Өөрынгөө сэхэ үүргэ эндэ ямараар ойлгонобиб? Мүнөө дээрээ нүгөө талын нэгэшье банкиртай хөөрэлдэжэ үрдөөгүйб. Оршуулагшад үсөөн, ядантуушаг байна. Гэбэшье правительствын хэмжээндэ ямар нэгэн шиидхэбэриин абтаа һаа, саг дары хамааралсаха зэргэтэйбди.

Пезаро ба Урбино хотонуудай худалдаа наймаанай-промышленна палатын президент Итало Бинуччи, тус палатын генеральна секретарь Паоло Ламаро гэхэһээ эхилээд банкирнууд, уласхоорондын харилсаанай адвокат, индустриальна ассоциациин түлөөлэгшэ айлшадай дунда бии. Шэлэй промышленностьда оньһон түхеэрэлгэ үйлэдбэрилдэг «Интермак», модо болбосоруулдаг машинануудые, мүн мебель бүтээдэг фирмэнүүдэй түлөөлэгшэд Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Соведтэй болоһон уулзалгын үедэ илангаяа олон асуудалнуудые табиба. Жэшээлбэл, Италитай хэлхээ холбоотой болоходо, бэрхэшээл ушарха гү? Дотоодын дэлгүүр хангахын түлөө гү, али хилын саана продукцияа эльгээхын тула оролдоходоо, алиинь түрүүшын хараада абахабта, хоёр тала тухайгаа гүйсэд мэдэсэтэй байхын тула юун хэрэгтэйб гэхэ мэтэ асуудалнууд айлшадые һонирхуулаа. Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо В. К. Агаловай гол асуудалнуудта харюусаа һаань, предприятинуудай хүтэлбэрилэгшэд үйлэдбэрилдэг продукциин хэмжээн, техническэ һэльбэн шэнэдхэлгэ тушаа тобшо тодоор тогтоо. Республикын Финансын министерствэһээ, Госпланһаа, Госстройһоо, Госбанкһаа, «Байкалтурист» нэгэдэлһээ, Буряадай эрдэмэй түбһөө гээд эндэ хабаадагшадые тоолоо һаа, шэнэ энэ хэрэг гансал предприятинуудай хэмжээндэ бэшэ, харин гүрэнэй шухаг албануудай хабаадалгатайгаар эмхидхэгдэхэ гэжэ ойлгомоор.

Дэлхэйн экономикын институдай түлөөлэгшэ, экономикын эрдэмэй кандидат Лисичкин уулзалгада хабаадажа, үгэ хэлээ. Мүнөө айлшаднай промышленна предприятинуудта хүрэжэ, танилсалгаяа үргэлжэлүүлһээр.

Г. ДАШЕЕВА,
манай корр.

ХИЛЫН СААНАҺАА · ТАСС · АПН ·

«ДОЛООНОЙ» УУЛЗАЛГА ТУХАЙ ҺАНАМЖАНУУД

ВАШИНГТОН. НАТО-гай соведэй Лондондохи сессиин ба капиталис томо долоон ороной хүтэлбэрилэгшэдэй Хьюстондохи зүблөөнэй дүнгүүд тухай США-гай президент Джордж Буш Сагаан байшан соо өөрынгөө министрнүүдэй кабинедэй гэшүүдтэ, удаань Американ конгрессэй түрүү ажал ябуулагшадта хөөрэжэ үгэбэ.

Президенттэй уулзалгын һүүлээр харин оронуудай хэрэгүүдэй талаар түлөөлэгшэдэй палатын комитедэй түрүүлэгшэ Данте Фэссел журналистнуудта иигэжэ хэлэбэ: «Гол шухаланы юун бэ гэбэл, НАТО-гай уулзалгада Холбоото Штадууд хүсэһэнөө бүхыдэнь бүтээгээ. Европодо боложо байһан хубилгаануудһаа уламжалан, НАТО хубилна, тиимэһээ Советскэ Союз НАТО-һаа далтирха ёһогүй».

ОТТАВА. Советскэ Союзда туһа хүргэхэ асуудалаар «долоон» хүтэлбэрилэгшэдэй хараа бодол «зохёохы шэнжэтэй, һайн» байгаа гэжэ Канадын премьер-министр Б. Малруни мэдүүлбэ. Канадын Си-би-си телекомпанида интервью үгэхэдөө, тэрэ иигэжэ хэлээ: «Бидэ туһалхаар бэлэмди гэһэн тодо мэдээн президент Горбачёвто эльгээгдээ. Ямаршье эрилтэ табингүй энэ дары бидэнэй хүн бүхэн өөһэдынгөө аргаар туһалхаяа бэлдэжэ байна».

Телекомпаниин шэнжэлэгшэ һаяшаг Малруниин иигэжэ хэлэһые һануулба: хэрбээ бидэ баруунайхид Горбачёвто туһалаагүй һаа, бурилсаагаа ямараар ябуулхаб. Советскэ Союзтай харилсаан тиимэл байха зэргэтэй гэжэ мэдүүлбэ. Юуб гэхэдэ, 810 миллиард иен (5,6 миллиард доллар) Хитадта урьһаламжа үгэхэ гэжэ Японой правительство шиидэһэн байна.

БОНН. Промышленностиин талаар хүгжэнги долоон ороной хүтэлбэрилэгшэдэй Хьюстондо болоһон уулзалгын дүнгүүдээр сэдьхэлээ ханаһан тухай ФРГ-гэй гадаадын хэрэгүүдэй министр Г.-Д. Геншер мэдүүлбэ. Баруун Берлинэй РИАС радиостанцида тэрэ интервью үгэхэдөө, М. С. Горбачевой эхилһэн реформонуудай политикые дэмжэхэбди гэһэн уялга зүблөөндэ хабаадаһан оронуудай бүхы хүтэлбэрилэгшэд абаһан байна. Энэ хэрэгтэ урдынхидал адляар ФРГ бусадые эдэбхижүүлхэ үүргэеэ дүүргэхэ. Экономикоёо хубилгажа байһан үедэнь эгээл хүшэр хүндэ асуудалнуудые түргөөр дабаха хэрэгтэнь Советскэ Союзда горитой туһаламжа үзүүлхэ зэргэтэйбди гэжэ министр тоолоно.

руу ябадал гаргаһан болохобди. Тиихэдэнь премьер-министр: Канадын правительствын хараа бодол тиимэл байна гэжэ харюусаа.

ТОКИО. М. С. Горбачев түрүүтэй совет хүтэлбэрилэгшэдэй бэелүүлжэ байһан хубилгаан шэнэдхэлгые Япон эдэбхитэйгээр дэмжэхэ, экономикын талаар СССР-тэй харилсаа холбоогоо үргэдхэхэ гэһэн һанамжаяа либерально-демократическа партиин уласхоорондын асуудалнуудаар бюроо даагша Т. Ямагути олондо мэдээжэ болгобо. Каруидзава хотодо үнгэргэгдэһэн семинар дээрэ тэрэ үгэ хэлэхэдээ, япон-совет харилсаануудта «газар дайдын талаар асуудалнуудай» байбашье, Япон орон Хитадтай экономическа ха-

СДПГ-гэй ХАНДАЛГА

БОНН Зүүн Европын гүрэнүүдтэй экономическа харилсаа холбоо үргэдхэжэ, тэндэ эхилһэн хубилалтануудые дэмжэтэ гэжэ баруунай түрүү долоон ороной хүтэлбэрилэгшэдтэ Баруун Германиин социал-демократууд хандаба. Хьюстондо дээдын шатада болохоёо байгаа «долооной» уулзалга жэгтэй һониин үедэ үнгэргэгдэхэнь гэжэ Бундестагдахи СДПГ-гэй фракциин түрүүлэгшын орлогшо Вольфганг Рот пресс-конференци дээрэ мэдүүлээ. СССР-эй Президент М. С. Горбачевой политика Зүүн Европын түхэл шэнжые хубилгаа. Тиимэһээ Хьюстондохи уулзалгада хабаадагшад Советскэ Союзда болон Зүүн Европын бусад оронуудта туһалхаяа гараа һарбайха ёһотой.

Энэ туһаламжа хадаа богони болзорой урьһаламжа, удаан болзорой финансова туһаламжа байжа болохо гэжэ В. Рот хэлэһэн байна. Советскэ Союзтай худалдаа наймаанай-экономическа холбоо барисаагаа саашадань хүгжөөлгын замда Холбоото Штадууд өөһэдынгөө хаалтануудые абажа, тэдээндэ таатай зохид арга боломжонуудые олгохо ёһотой.

ВАШИНГТОН. Холбоото Штадуудай Худалдаа наймаанай министерствын толилһон баримтануудай ёһоор, үнгэрэгшэ жэлдэ США-гай гадаадын үри шэри 663,7 миллиард доллар болобо. Гадаадада байһан американ эд зөөриин үнэ сэн 1.412 миллиард доллар, хари гүрэнүүдэй США-да байһан эд зөөри 2.076 миллиард доллар сэнтэй болоно. Энэ хоёр тоогой илгаагаар гадаадынь үри шэри тодорхойлогдоно.

Холбоото Штадууд 1983 он болотор дэлхэй дээрэхи

ҮРИ ШЭРИНЬ ДЭЭШЭЛНЭ

эгээл ехэ урьһаламжа үгэгшэ гэһэн нэрэ солотой. Тэрэ гэһээр гадаадада урьһаар мүнгэ үгэлгэнь, мүн США-да харин оронуудай мүнгэеэ оруулалгань нилээд хороо. 1984 ондо 3,3 миллиард доллароор урьһаламжань бага болоһон байна. Тиигэжэ 1914 онһоо хойшо урьһаламжа үгэдэг ехэ гүрэн байһан һаа, мүнөө үри шэридэ унажа эхилбэ.

ХҮН ба байгаали

ХҮРТЭЙН ЛЕСПРОМХОЗОЙ «ҺҮРХЭЙ» ХЭРЭГҮҮД

Манай аймагые хоёр тээһээнь ходо гаран ерэдэг Худан, Хэжэнгэ голнууд нютагаймнай жэжэ нилээдгүй олон горходые суглуулан, тэдэнэйл хүсөөр өөрынгөө хубитые Үдэ, Сэлэнгэ голнуудта шудхажа, саашань дамжуулан, Байгал далайдаа үгэнэ гээшэ. Аймаг бүхэндэхи жэжэ горход хамтаржа, хүсэ шадалаа нэгэдэжэ, арюун сэбэр, дэлхэй дээрэ суута, манай омогорхол Байгал далайе мүндэлүүлнэ. Эдэ горходой ехэнхинь манай Буряадай нютаг дээрэһээ дэлбэрдэг. Бидэ иимэ ехэ үнэтэй сэнтэй дайдада нютагжан ажаһуудаг зон гээшэбди. Энэ ушар Буряадай бүхы ажалша түмэниие хэмжээгүй ехээр уялгална гээд мэдэе. Тиигэбэл, бага горходые аршалжа шадаагүй һаамнай, Байгал далайн баялиг мууда муудаһаар һалаха болоно. Хэрбээ бага горходой эрьеэр, уһанай эхеэр ургаһан модо, бургааһа, буртаг, намаг һалгабал, тэдэ горход тон бэлэхэнээр хосордог гээшэ. Тэрээгүүрхи модо отолхоёо ерэһэн машина, хүсэтэ хюрөөнүүд гансахан хэрэгтэй модоёо һэмээхэн унагаажа абаад ошодог бэшэ, харин тэндэхи дайдые гам хайрагүй эбдэдэг, гэшхэдэг, байгаалиин хэдэ мянган жэл соо тогтооһон байдалые һалгадаг гэжэ бидэ хоёр нюдөөрөө харадагбди. Эндэ арсахын аргагүй, ямаршье модо отологшод буруушаажа шадахагүй. Иигэ иигэһээр манай аймаг доторхи нилээдгүй олон уһа горход үгы болон хатаа, урдань модо урдахуулжа байһан Хэжэнгын гол алхаад гарахаар, мушхаран урдажа байһан Худан гол номгон янзын, шадалгүйхэн, бэлхүүһэсээ гол болошоо. Би энэ нютагые табяад жэл соо мэдэхэ һэн туладаа ямар байһанаа ямар болошобоб гэжэ сасуулан үзэжэ шадаха байнаб. Һанахада гомдолтой байна даа! Уг гарбалдаа ямар дайда орхихомнайб? Мүнөө урдань үзэгдөөгүй хүндэ ган гасуур болодог болоол, байгаалиин тэнсүүри үгы болон һалаа. Манай аймаг дотор бүхы ой модоной 65 процентнь залуу, һая ургажа байһан модод. Эндэ ямаршье тэнсүүри үгы даа. Зүбөөр хэрэглэһэн байбалнай, бүхы ой модон баялигай гурбанай нэгэ хубинь залуу, нүгөөдэ хубинь ургажа байһан, гурбадахи хубинь отологдомоор гү, али бэеэ хүсэһэн модод байха аад, манай эндэ иимэ ехэ усалтал болошоһон байна. Энэ гомдолто байдалай гол шалтаг— нютагай ой модо гам хайрагүйгөөр һалгаһан дээрэһээ гүб даа. Мүнөө ой соо ороходо, хайшаашье хара — отологдошоһон халзан тала байха юм. Эндэ ямар ан гүрөөл үдэхэб даа. Тээд, хэзээ энэ байдал усадхагдахаб? Хооһон үгэһөө мултаржа, арад зоной тала харахаар болоо бэшэ гү?! Дайдын баялиг байнал гэжэ хожомойхиие бодонгүй ажаллаха саг үнгэрөө, зөөриеэ зүбөөр хэрэглэжэ һураял.

1990 оной июниин 28-да «Һанаһан, бодоһоноо» гэһэн статья соо Загаһатын совхозой хонишон Б.-Ш. Дондоков Хүртэйн леспромхозой дура зоргоороо орожо, дээдэ засагай дали доро байһанаа мэдүүлэн, ямаршье гам хайрагүйгөөр Худанай эхинэй модо һалгаажа байһан тухай шангаар шуумжэлэн бэшэнэ. Энэ тон зүб.

Үнэхөөрөө мүнөө үедэ Худанай тулама эхиндэ болон эндэ-тэндэ, Худан голой баруун, зүүн һалаа дээгүүр, бүри хадын оройгоор об тобхон нарһан модод үлэнхэй. Энэ леспромхоз гүрэнэй түсэб дүүргэхын түлөө оролдожо, эдэ үлэгдэлнүүдые һалгажа эхилээ. Майн 23-да манай гүйлтэ эрилтээр Буряадай байгаали хамгаалха комитедэй ажалшан Я. Д. Васильева, республикын ой модоной нэгэдэлэй ажалшан В. Ц. Молчанова гэгшэд ерэжэ, аймагай байгаали хамгаалха таһагай даргын орлогшо Н. И. Ивановтой хамта энэ орёо шухала асуудал шэнжэлхээ Худанай ойн ажахыда ошожо, тэндэхи мэргэжэлтэдтэй ехэ удаан зүбшэн хэлсэһэн байгаа. Бишье тэндэ байлсааб. Тоо баримтые хэрэглэн тоолоходо, эндэ модо иимэ эршэмтэйгээр саашань отолжо болохогүй гэжэ ойлгогдобо. Тээд эдэ нүхэд ябаһан ябадалайнгаа үрэ дүнгүүдые саарһан дээрэ бэшэжэ эльгээхэбди, дурадхалаа оруулхабди гэһэн аад, мүнөө шье хүрэтэр үгы аад үгы. Ябашье мартахагүй бээ гэжэ найдахал үлөө. Мүнөө үедэ Хүртэйн леспромхоз 198 мянган кубометр модо жэлдээ абана, тэрэнэй 48 мянганиинь Хэжэнгын ойн ажахыһаа, бэшэниинь Худанай эхин дээрэһээ абтана. Хэжэнгын ойн ажахы гэрэ хэлэгдэгшэ модо хожомоо үгэжэ шадахагүйгөө мэдүүлбэ, юуб гэхэдэ үлөөшэ модониинь холо саагуураше һаа, эндэхи зондоо хүрэн барин алдаха байна. Худанай ойн ажахын газар дээрэ хуһан, уляаһан гэхэ мэтын модод олоор ургадаг. Тэдэниие модо отологшод абадаггүй, абахашье аргагүй, тэрэнэй түлөө леспромхоз яла түлөөд үнгэрдэг. Иихэдээ дээрэһээ түсэб буулгажа, леспромхоздо даабари үгэһэн нэрэ зүүһэн ябадал гарана гээшэ ааб даа. Энэ худал, хуурмаг, гүрэниие мэхэлһэн ябадалые дары болюулха хэрэгтэй. Саашань, 45 мянган кубометр модо нютагай хэрэглэмжэдэ таһалаабди гээд баһал нэрэ зүүдэг. Юуб гэхэдэ, хадын оройгоор, хүнэй хүрэжэ абахын аргагүй дайдада оршодог ой модон бидэндэ үгтэнэ. Энэмнай хуша модоной ургадаг Һараантайн эхиндэ, Һамартада, уһа голой эхеэр заагдаһан, анханда нэгэдэхи классай байһан модо хоёрдохи класста ёһо бусаар оруулһан газарта юм. Иигэжэ нютаг зон мэхэлэгдэнэ. Иимэ байдалда нютагай зон, совхозууд Хүртэйн леспромхоздо хандажа, гүйжэ тэдэнэй ойн бааза сооһоо модо абаха баатай болодог. Энээмнай юун гээшэб, иигэжэ хүдөө ажахые, зониие мухардуулжа болохо юм гү?

Хэрбээ манай Буряадай Министрнүүдэй Соведэй 1990 оной апрелиин 4-нэй 83-дахи тогтоол бэелүүлбэл, отологдохо модоной хэмжүүр бүришье бага болгожо боломоор. Энэ тогтоолой ёһоор, бүхы уһа горхо зубшажа уһа аршалгын хилэнүүд тогтоогдоһон, тэрэ хилэ дотор нэгэшье модон унагаагдаха ёһогүй юм. Энээниие хүн бүхэн мэдэжэ, тэрэнэй дүүргэлтые бултадаа шангалха, хинаха ёһотойбди. Минии һанахада, Хүртэйн леспромхозой наһан барагдаа, тэрэниие нютагай мэдэлэй болгожо, олоһон, абаһан модоёо дүүрэн гүйсэд үйлэдбэрилхэ предприяти болгохоор болоо Тиигэжэ шадабал, тэрэнэй олзо оршо бага болохогүй, ехэ болохо, мүнөө үедэ хаягдадаг, орхигдодог модоной хамаг үлэгдэлнүүд бултадаа зөөри болгогдохо һэн.

1991 онһоо захалан энэ леспромхозой түсэб эрид бага болгогдохо ёһотой, элдэб шалтаг бариха, үлүү һайхан үгэнүүдээр зониие нойрсуулха заншалаа орхижо, нютаг зоной, хүдөө ажахын талые харахаар болоо. Мүнөө ниһээр регионально ажахын тоосоондо ороходо, энэ хэды ехэ удха шанартай гээшэб. хайшааше тэгшэ, тон зүб гурим тогтохо гээд һанагдана. Экологическа асуудал ажалай хүгжэлтэ хоёр тон нягта зүбөөр холбоодохо ушартай.

Б. РЫБДЫЛОВ,
Буряадай АССР-эй арадай депутат.

Хэжэнгэ һуурин.

Спорт — Спорт — Спорт — Спорт — Спорт — Спорт

БАРИЛДААНАЙ ХИБЭС ДЭЭРЭ

Дүрэ буляалдалгын барилдаагаар США-гай түрүү һуури эзэлхын түлөө нээмэл мүрысөөн Флорида штадай Тампо хотодо үнгэргэгдэжэ, арба гаран ороной бэлигтэй бэрхэ атлеодүүд хабаадаһан байгаа. СССР-эй суглуулагдамал командаһаа С. Фраев, А. Сабеев гэгшэд өөһэд өөһэдынгөө шэгнүүрнүүдтэ илалта түйлажа, Холбоото Штадуудай чемпионууд болобо.

Оронойнгоо суглуулагдамал командын бүридэлдэ оруулагдажа, иимэ ехэ мүрысөөндэ түрүүшынхеэ хабаадаһан манай нютагай хүбүүн —«Динамо» бүлгэмэй республиканска соведэй түлөөлэгшэ, спортын мастер Андрей Матюнов эгээл хүнгэн шэгнүүртэ тулалдахадаа, табадахи һуури эзэлээ. Тиихэдэ тэрэ табан уулзалгада илаһан, гансал япон барилдаашанда шүүгдэһэн байгаа.

* * *

Дүрэ буляалдалгын барилдаагаар уласхоорондын ехэ мүрысөөн Хитадай Арадай Республикын Дотор Монголой ниислэл — Хүх-хотодо болобо. Зэдын районой, Улаан-Үдын гарнизоной болон профсоюзуудай спортын бүлгэмэй түлөөлэгшэд манай республикын нэрэ хүндые хамгаалһан байгаа. Сэрэгэй алба хаагша, уласхоорондын классай спортын мастер Василий Миланханов 52 килограммай шэгнүүртэ барилдахадаа, бүхы уулзалгануудта илажа, уласхоорондын мүрысөөнэй чемпион болобо.

ЛВРЗ-гэй спортклубай тренер, спортын мастер Цыденжаб Гулгенов, багшанарай институдай студент спортын мастер Валерий Шагжитаров гэгшэд хоёрдохи һууринуудые эзэлжэ, мүнгэн медальнуудаар шагнагдаа

* * *

Эдиршүүлэй дунда дүрэ буляалдалгын барилдаагаар уласхоорондын мүрысөөн КНДР-эй ниислэл Пхеньян хотодо болобо. Улаан-Үдын 9-дэхи дунда һургуули дүүргэгшэ, спортын мастер Леонид Ширапжалсанов энэ мүрысөөндэ хабаадахадаа, эрхим зурганай тоодо ороһон байха юм. «Динамо» бүлгэмэй тренер, спортын мастер В. А. Вострецов тэрэниие һурган хүмүүжүүлдэг.

Ж. БАТОМУНКОЕВ.

ИИМЭЛ ХАДАА, ЭРХИМЛЭНЭ

— Манай районой предприяти, нэгэдэлнүүдэй физкультурын коллективүүдэй дунда спортын хүдэлмэри һайнаар табигданхай. Эдэнэрэй дундаһаа Лениннэй орденто локомотив-вагон заһабарилгын, Ажалай Улаан Тугай орденто авиационно заводуудай спортын клубууд бэлэдхэл һайнтай юм, — гэжэ арадай депутадуудай Железнодорожно районно Соведэй гүйсэдкомой физкультура болон спортын комитедэй түрүүлэгшэ А. М. Сахиров хөөрэнэ.

Нээрээшье дурсагдагша хоёр предприятинуудай физкультурын коллективүүд Улаан-Үдэ хотын гү, али республикын түрүү һуури эзэлхын түлөө үнгэргэгдэжэ байдаг спортын бүхы мүрысөөнүүдтэ эдэбхитэйгээр хабаадалсадаг юм. Тиихэдээ хододоо шахуу түрүү һууринуудай нэгые эзэлжэ гарадаг болонхой. Дурсагдагша хоёр предприятинуудта хүдэлмэришэдэйнгээ дунда физкультура, спорт дэлгэрүүлхэ шухала удха шанартай хэрэгтэ спортын ветеранууд, эдэбхитэд хабаадалсажа, спортын зүйлнүүдээр мүрысөөнүүдые үнгэргэжэ байдагынь һайшаалтай юм. Эдэбхитэдэй дундаһаа футболой командануудые ударидадаг эдэбхитэд-тренернүүд Ю. К. Поздоровкин, П. К. Хунгуреев, А. М. Русяев болон бусадые нэн түрүүлэн нэрлэлтэй.

Районой предприятинуудай физкультурын коллективүүдэй дунда волейбол, баскетбол, хүнгэн атлетикээр, мүн спортын бүхы зүйлнүүдээр мүрысэхэ дуратайшуул олон болонхой. Жэшээнь, эрэшүүлэй дунда волейболоор үнгэргэгдэдэг нааданда авиационно заводой команда хододоо шахуу түрүү һуури эзэлдэг юм. Эдэнэрэй дунда эдэбхи үүсхэлтэйгээр наадажа холын, дүтын зайнуудта урилдадаг хүдэлмэришэд олон. Нэрлэбэл, спортын ветеранууд Василий Савицкий, Людмила Малофеева, Елена Гордеева, Наталья Борисова болон бусад болоно. Тиихэдэ волейболисткануудай дундаһаа мүн лэ авиационно заводойхид таһалгаряагүй гэхээр эрхимлэжэ гарадагынь һайшаалтай. Эдэнэр мэнэ һаяхана хотын зунай спортын гурбадахи нааданууднуудта онсо шалгаржа, чемпионой нэрэ солодо хүртэһэн байгаа. Эдэнэр Советскэ, Октябрьска районуудай командануудые 3:0, 3:1 гэһэн тоотойгоор илажа гараа һэн. Эдэнэрһээ гадна городки шэдэлгээр, аргамжа таталгаар үнгэргэгдэжэ байдаг наадануудта локомотив-вагон заһабарилгын заводой спортын клубай гэшүүд мэргэн, хүсэ тамираар һайн түгэс бэлэдхэлтэй спортсменүүд байһанаа батадхаа.

— Профсоюзуудай спортын бүлгэмэй Буряадай областной соведэй бүлэг спортсменүүд үнгэрэгшэ жэлдэ хүдэлмэришэдэй нэгэдэхи бүхэсоюзна спартакиадада хабаадалсахадаа, түрүү һуури эзэлжэ ерээ һэн. Эдэнэрнай хэд бэ гэхэдэ, баһал авиационно заводой хүдэлмэришэд 35-һаа дээшэ наһатай Людмила Малофеева, Лариса Петерсон, Наталья Борисова, Елена Гордеева гэгшэд болоно. Энэ хадаа манай республикын хүдэлмэришэн эхэнэрнүүдэй түйлай ехэ амжалта бшуу. Хоёрдохёорнь гэхэдэ, эдэнэрэй үйлэдбэри дээрээ спортоор бэеэ һорихо һайн арга боломжотой болоһые нэн түрүүлэн гэршэлжэ үгэнэ,— гэжэ нүхэр Сахиров хэлэбэ.

Физкультура, спорт ажал хоёрые илгадгүй хүндэлжэ, алинданьшье һаналаа табижа ябадаг коллектив хододоо амжалта түйладагынь мэдээжэ. Тиимэһээ бүхы районоороо Улаан-Үдэ хотын чемпионой нэрэдэ хүртэһэн Железнодорожно райондо физкультура, спортын һайнаар дэлгэрһэн, олон зоной хабаададаг болоһые үшөө дахин гэршэлжэ үгэнэ бшуу.

Б. ЦЫРЕМПИЛОВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: хотын зунай спортын наадануудта эрхимлэжэ, чемпионой нэрэ солодо хүртэһэн Железнодорожно районой суглуулагдамал команда.

Совет спортын эрхим түлөөлэгшэд

ШЭНХИНЭЭТЭ ГОДЛИНУУДАЙ ШЭДИИЕ ТААГША

ХЭР УГҺАА ХОЙШО сагаан эдеэнэй билтаран салгидаһан элдин һайхан зунай сагта буряад зон зүлгэ ногоон дээрэ барилдажа, хүсэ шадалаа туршадаг, һур харбажа, хёрхо мэргэнээ үзэлсэдэг, агта хүлэгөө һорижо, хурдан гүйгөөшыень элирүүлдэг байгаа. Эгээл тиимэһээ спортын эдэ зүйлнүүд буряад арадай зүрхэ сэдьхэлдэ хододоо дүтэ юм. Эгээл тиимэһээ эдэмнай эрын гурбан наадан гэжэ дэмы хэлсүүлдэггүйл.

Һур харбалга—спортын эгээл эртэ урдын, эгээл гоё һайхан зүйлнүүдэй нэгэниинь мүн. Һүүлэй үедэ бүхы дэлхэй дээрэ, илангаяа манай орон дотор һур харбалга улам үргэнөөр хүгжөөгдэжэ байнхай.

Манай буряад арадай элинсэг хулинсагууд һур харбажа, хёрхо мэргэнээ туршалсадаг, гарайнгаа шандааһа үзэлсэдэг байһан домогтой.

Ага нютагта, Буряад орондо һур харбалгые хүгжөөлгын эдэбхитэдэй нэгэн — уласхоорондын классай спортын мастер, СССР-эй габьяата тренер Мэлс Юндунович Дабаев тухай хөөрэхэмни.

АЛХАНА УУЛАҺАА эхилээд, Адуун шулуун хүрэтэр нэмжыдэг Агын округой Зугаалай нютагта тоонтотой Мэлс бага балшар наһанһаа һүбэлгэн бэрхэ, түбһэндэ шадамар, али бүхы юумэ өөрөөл хэхые оролдохо. Зугаалай голой эрьеэр ургаһан уяхан улаан бургааһаар номо годли дархалжа, Хоёр Толгой хадын боорёор үетэн нүхэдөөрөө шардайса гүйлдэн наадахадаашье, тэрэ бултанһаа хурдан солбон, хүсэ шадалтай, хёрхо мэргэн бэлэй...

Мэлс хадаа бүхы наһан соогоо нютагтаа малай аргашанаар ажалаһан Юндэн Доржиевич Дабаевай ехэ хүбүүниинь гээшэ. Олон хээли болоһон эхэнь Балданай Сангит үхибүүдээ һонюуша һүбэлгэнөөр, ажалша бэрхээр хүмүүжүүлһэн юм. Тиигэжэ тэдэ табан үхибүүдэйнгээ хүлыень дүрөөдэ, гарыень ганзагада хүргэһэн байгаа.

Могойтын дунда һургуули дүүргээд, Мэлс хоёр жэл соо түрэл колхоздоо элдэб ажал хэһэн, жолоошоноор хүдэлһэн намтартай. Һүүлээрнь гурбан жэлэй туршада Совет Армида алба хэбэ. Албанһаа табигдахадаа, 1962 ондо тэрэ бага наһанайнгаа хүсэлэн бэелүүлхээ Шэтын медицинскэ институдта һурахаяа ороод, 1968 ондо врач-стоматолог боложо, Агын окружной больницада хүдэлөө. Тиихэдээ ажалша бэрхэ, хүнүүдтэй хүдэлжэ шадаха байһанаа харуулжа, уданшьегүй поликлиникые даагшаар табигдаа һэн.

Институдта һуража байха үедөө тэрэ классическа барилдаагаар һорилгоёо улам эршэдхэжэ, яһала ехэ амжалта түйлаа һэн. 13 жэл соо барилдахадаа, хэдэн удаа Шэтын областиин чемпион болоһон юм. 1967 ондо «Локомотив» бүлгэмэй Түбэй соведэй түрүү һуури эзэлхын түлөө Киев хотодо болоһон мүрысөөндэ хабаадахадаа, тэрэ долоодохи һуури эзэлжэ, арайл урагшагүйдөө һэн. Эрхим зурганай тоодо оробол, СССР-эй спортын мастерай нэрэ зэргэдэ хүртэхэ байгаа бшуу. Тэзд яахаб, спорт хадаа спорт ха юм даа.

Агын больницада хүдэлжэ байха үедэнь Мэлс Дабаевай бага наһанайнь хүсэлэн бэелжэ, эбэр номын хүбшэргэйе түрүүшынхеэ татаа һэн. Жэл үнгэрхэдэ, 1970 ондо тэрэ һур харбалгаар СССР-эй спортын мастер болобо. Хойто жэлынь СССР-эй арадуудай Спартакиадада хабаадахадаа, уласхоорондын классай спортын мастерай норматив дүүргэбэ.

Һур харбалгын спортдо түрүүшын алхамуудынь Иван Норбоевой, Дандар Дансарановай хүтэлбэри доро үнгэрһэн байгаа. Саашадаа Россин спорткомитедэй ахалагша тренер Ю. А. Шиловскиин хүтэлбэрээр һорилго хэжэ, Мэлс Дабаев ехэ амжалта түйлаа һэн.

СССР-эй суглуулагдамал командын гэшүүн М. Ю. Дабаев 1973 ондо «Урожай» бүлгэмэй областной соведэй инструктораар хүдэлхэеэ оробо. Гурбан жэлэй үнгэрхэдэ, областиин спорткомитедэй инструктор болоо һэн. 1978 оной зун Забайкалиин сэрэгэй округто алба хэхэдээ, тренерээр хүдэлхэһөө гадна, спортын нэрэ хүндыень хамгаалдаг байгаа. 1984 онһоо «Динамо» бүлгэмэй Түбэй соведэй ахамад тренерээр хүдэлнэ. Олимпиадада бэлэдхэлэй «Годли» гэжэ түбэй 1985 ондо «Динамо» бүлгэмэй Буряадай республиканска соведэй дэргэдэ байгуулагдахадань, Мэлс Юндунович Улаан-Үдэдэ хүдэлхэеэ ерээ.

Өөрөө сагаалса дээрэ гаража, мүрысэхэһөө гадна, һур харбагшадай секци хүтэлхэнь илангаяа хүшэр бэрхэшээлтэй байгаа. Үбэлдөө оройдоол хоёроод метр утатай зал соо һорилго хэхэ ушартай болодог һэн. Номо годлинууд дуталдаха. Тэзд Мэлс Юндунович дүй дүршэлөө, мэргэжэл шадабаряа хүбүүд, басагадтаа дамжуулан үгэхөөр бэлэн байдаг бэлэй. Зориг хүсэлөөрөө тренер болоһон хүн тиигэншьегүй яахаб. Саашадаа тэдэнэй түйлаһан амжалтануудай хойноһоо адаглахадаа, 1961 онһоо КПСС-эй гэшүүн М. Дабаевай мэргэжэл шадабаряа ехээр гаргаһыень, һуралсал һорилгоёо эрдэм ухаанай үндэһэ һуури дээрэ табидаг байһыень зүрхэ сэдьхэлдээ заабол оруулхаш. Тэрэнэй амжалтые түрүүшынгээ алхам хэжэ ябаһан һурагшадайнь хуби заяанһаа таһалжа болохогүй.

Львовойхидой, москвагайхидай дүй дүршэлые халан абажа, хүнгэхэн түмэрөөр годлинуудые бүтээхэ гэжэ оролдобо. Номын хүбшэргэй томоодшье үзөө. Хэрэгтэй юумэеэ эрижэ, областиин түбэй заводуудташье хандаһан юм. Зарим юумэниинь олдожо үгэхэгүй. Иигэ иигэһээр Шэтын областиин мэргэшүүлэй арга онол арьбадхагдажа, спортивна баазань бэхижүүлэгдэжэ, һур харбалгаар оронойнгоо зүүн зүгтэхи эгээл томо ехэ түбүүдэй нэгэниинь болоо һэн.

Мэлс Дабаев олон жэлдэ эдир харбагшадые һурган һорихо зуураа, өөрөө али бүхы мүрысөөнүүдтэ эдэбхитэйгээр хабаададаг байгаа. Тэрэ СССР-эй арадуудай гурбан Спартакиадада хабаадаа һэн. Тиихэдээ 1975 ондо М. Дабаев, В. Ешеев, Б. Цыбиков гэгшэдһээ бүридэһэн РСФСР-эй суглуулагдамал команда Спартакиадын чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртэһэн намтартай.

1977 он тэрээндэ илангаяа урагшатай байгаа. Совет ороной суута мэргэшүүл В. Сидорук, А. Панжин, А. Аулов гэгшэдые хойноо үлөөжэ, Мэлс Дабаев СССР-эй абсолютна чемпион болобо. Ороной Кубогта хүртэхын түлөө мүрысөөндэ мүнгэн медаляар шагнагдаһан юм. «Хабарай годлинууд» болон үшөө хэдэн бүхэсоюзна ехэ ехэ мүрысөөнүүдтэ шалгараа бэлэй.

Энэ жэл тренерэй ажал ябуулгыншье талаар урагшатай байба. Һур харбалгаар бүхэсоюзна залуушуулай наадануудай Минск хотодо үнгэргэгдэхэдэ, тэрэнэй дүү хүбүүн Ким Дабаев Лхамажаб Даширабданова хоёр илалта түйлажа, уласхоорондын классай мастерай норматив дүүргээ һэн. Энэ амжалтада габьяатай байһанайнь түлөө тэдэнэй тренер М. Ю. Дабаевта «РСФСР-эй габьяата тренер» гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгогдобо.

СССР-эй суглуулагдамал командын бүридэлдэ оруулагдажа, 1976 ондо Копенгаген хотодо үнгэргэгдэһэн Европын чемпионадта М. Дабаев хабаадахадаа, долоодохи һуурида гараһан юм. Хойто жэлынь Австралиин Канберрэ хотодо дэлхэйн чемпионадай сагаалса дээрэ гарахадаа, юһэдэхи һуури эзэлжэ, оронойнгоо мэргэшүүл сооһоо шалгараа һэн. Элдэб зайнуудта тэрэ СССР-эй оло дахин чемпион болоо, рекорд тогтоогоо.

Ехэ спортһоо буухадаа, Мэлс Юндунович бүхы хүсэ шадалаа, эрдэм мэдэсээ, бэлиг шадабаряа залуу спортсменүүдые һурган хүмүүжүүлгэдэ сүм зорюулһан байгаа. Медик мэргэжэлтэй байһан дээрэһээ тэрэ хүнэй бэе махабадые һайн мэдэхэ, сэдьхэл бодолыень зүбөөр ойлгохо, али бүхы нюусыень таажа шадаха аргатай гэбэл, алдуу болохогүй юм.

Тренерээр хүдэлхэ үедөө М. Ю. Дабаев СССР-эй спортын хэдэн арбан мастерые, уласхоорондын классай спортын 10 гаран мастерые, СССР-эй спортын 2 габьяата мастерые һурган бэлдэнхэй.

XXI Олимпиин наадануудай 1984 ондо США-гай Лос-Анджелес хотодо үнгэргэгдэхын урда тээ хёмороо зуришэлдөөнэй гарахада, дэлхэйн олон гүрэнүүдэй, тэрэ тоодо социалис оронуудай спортсменүүд «Хани барисаан» гэжэ уласхоорондын асари ехэ мүрысөөндэ хабаадаа һэн. Һур харбалгаар Чехословакиин Пльзень хотодо үнгэргэгдэһэн иимэ мүрысөөндэ манай ороной суглуулагдамал командын гэшүүд Ханда-Цырен Гомбожапова, Мүнхэ-Бадраа Дашицыренов илажа, СССР-эй спортын габьяата мастернууд болоо һэн. Энэ талаар ехэ хубитаяа оруулһанайнь түлөө Мэлс Юндунович Дабаевта «СССР-эй габьяата тренер» гэһэн үндэр нэрэ зэргэ олгогдоһон байгаа. Гэхэтэй хамта 1987 оной дэлхэйн чемпион, Сеулай Олимпиадада бронзо медальда хүртэһэн СССР-эй спортын габьяата мастер Владимир Ешеев арбан зурган жэлэй урда тээ «Урожай» бүлгэмэй Шэтын областной соведтэ Мэлс Юндуновичай хүтэлбэри доро һорилго хэжэ, ехэ спортын замда гараһан намтартай.

Һүүлэй табан жэл соо Улаан-Үдэдэ хүдэлхэдөө, Буряад ороной мэргэшүүлэй мэргэжэл шадабариие дээшэлүүлхэ, спортын энэ зүйлэй нэрэ хүндые һэргээхэ талаар М. Ю. Дабаев ехэ юумэ хэжэ байна гэжэ тэмдэглэлтэй. Тэрэнэй хүтэлбэри доро уласхоорондын классай спортын мастер Валентин Дарханов СССР-эй арадуудай Спартакиадын чемпион болоо. «Динамо» бүлгэмэй республиканска соведэй дэргэдэхи Олимпиадада бэлэдхэлэй «Годли» гэжэ түбтэ эдир, залуу харбагшад урган гаража байна. Энэ талаар Улаан-Үдын 7-дохи СПТУ-гай һурагша, уласхоорондын классай спортын мастер Валерий Лысенкые дурдалтай. Эдир хүбүүн нёдондо жэл СССР-эй чемпионадта бронзо медаляар шагнагдаһан, 50 метрһээ харбахадаа, ороной рекорд тогтооһон, СССР-эй Кубогта хүртэхын түлөө һаяхан Сухуми хотодо болоһон мүрысөөндэ дүрбэдэхи һуури эзэлһэн байгаа.

Мэлс спортивна бүлэдэ түрэһэн намтартай. Абань барилдадаг, эбэр номын хүбшэргэй татадаг хүн һэн гэжэ нютагаархидынь хэлсэдэг. Мэлсын дүү ган Даримань мүн лэ һур харбалгаар уласхоорондын классай спортын мастернууд юм. Юрист мэргэжэлтэй Виталий дүүниинь классическа барилдаагаар спортын мастерай нэрэ зэргэтэй. Одхон дүү басаган Даримань мүн лэ һур харбалгаар спортын мастерта кандидат лэ. Мэлс Юндуновичай наһанай нүхэр Валентина Дабаевна һур харбалгаар спортын мастер, Шэтын багшанарай институт дүүргэһэн, спортын мэргэжэл дээшэлүүлхэ һургуулида (ШВСМ) тренерээр хүдэлдэг юм.

— Мэлс тухай үлүү юумэ шашаһанай хэрэггүй. Би тэрэниие үнинэй мэдэхэб. Сугтаа харбаһаншье байхабди. Нэгэ үедэ СССР-эй суглуулагдамал командын бүридэлдэ ородог һэмди. Юрэдөөл, тэрэ шэнхинээтэ годлинуудай шэдиие, нюусые тааһан хүн гэжэ һанагшаб. Ажалдаа абьяастай, үнэн сэхэ хүн юм,— гэжэ Буряад ороной түрүүшын спортын мастер, республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ Д. Р. Эрдынеев хөөрэнэ.

— Мэлс Юндунович олон үгэгүй, дэлгэр һайхан сэдьхэлтэй, ажал хэрэгтээ үнэн зүрхэнһөө дуратай, эрилтэ ехэтэй хүн юм. Эгээл иимэһээ үхибүүд тэрээндэ дуратай, үгыень дууладаг. Энэнь тэдэнэй амжалтын эшэ үндэһэн болоно. Гүнзэгы эрдэм мэдэсэтэй, һуралсал һорилгоёо эрдэм ухаанай үндэһөөр ябуулдаг дээрэһээ М. Ю. Дабаев тренернүүд болон мэргэжэлтэдэй дунда хүндэтэй юм,— гэжэ ШВСМ-эй ахалагша тренер, уласхоорондын классай спортын мастер А. Б. Бутхаев тэмдэглэнэ.

Һуралсалай ба спортын талаар залуушуулые хүмүүжүүлгэдэ ехэ габьяатай байһанайнгаа түлөө, түрэһөөр 50 наһатай болоһонтоёо дашарамдуулан, һаяхан М. Ю. Дабаев Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Хүндэлэлэй грамотаар шагнагдаба.

Медик-багша, хүмүүжүүлэгшэ, һоригшо Мэлс Юндунович Дабаевай урагшаа тэгүүлһэн хүсэл эрмэлзэл иимэл даа.

Б-М. ЖИГЖИТОВ.

ПРАВДА БУРЯТИИ Мүнөөдэрэй номерто

Советскэ Союзай Коммунис партиин XXVIII съезд дээрэ баталан абтаһан документнүүдые газетэ өөрынгөө хуудаһануудта ниитэлжэ үргэлжэлһөөр. КПСС-эй XXVIII съездын программна мэдүүлгэ «Энэрхы ёһото, демократическа социализм тээшэ» гэһэн гаршагтайгаар номерой нэгэдэхи болон хоёрдохи хуудаһануудта.

КПСС-эй XXVIII съезд дээрэ партиин Буряадай обкомой нэгэдэхи секретарь Л. В. Потапов үгэ хэлэхэеэ бэлдэһэн байгаа, теэд съездын хүдэлмэриин үедэ регламентын ёһоор, бүхы делегадуудай үгэ хэлэхэнь хэсүү болоо. Энэ үгынь текст съездын стенографическа тоосоондо толилогдохо юм. Нүхэр Потаповай съезд дээрэ хэлэгдэхэ энэ үгэ «Саг хүлеэнэгүй, шамдахал хэрэгтэй» гэһэн гаршагтайгаар номерой хоёрдохи хуудаһанда үгтэбэ.

Японой Ямагата манай республикын ниислэл Улаан-Үдэтэй анда хотонууд болоһон тухай хэлсээндэ гар табилга тухай П. Цырендоржиев бэшэнэ.

Кино, театрнуудта

«Дружба»
«Ко мне, Мухтар!»— в 9-30, «Частный детектив, или операция «Кооперация»— в 11, 13, 15, 17, 19, 21.

«Родина»
«Лето в раковине» (2 серии)— в 10, 16, «Отпетые мошенники»— в 12, 14, 18-10, 20, 21-50.

«Прогресс»
Красный зал —«Замужем за мафией»— в 10, 12-10, 14-10, 16-20, 18-30, 20-40. Зеленый зал —«Налево от лифта»— в 9-40, 11-30, 13-20, 15-10, 17, 19, 21.

«Октябрь»
Мультфильмы — в 9-40, «Кодекс молчания (мент)»— в 15, 17-30, «Фанат»— в 11-10, 13, 20, 21-40.

«Восток»
«Удивительная находка, или Самые обыкновенные чудеса»— в 15-30, «Ситара» (2 серии)— в 18, 21.

«Байкал»
«Лошади в океане»— в 18-30, 20-30.

«Аршан»
«Замужем за мафией»— в 19, 21.

«Зеленый»
«Имя розы»— в 20.

ДК «Текстильщик»
«Без единой улики»— в 18, 20.

Редактор Р. Б. ГАРМ[illegible]

НАШ АДРЕС:
670000, УЛАН-УДЭ
ул. Каландаришвили, 23

Телефоны редакции: редактор —2-50-96, приемная —2-54-54, зам. редактора —2-68-08, зам. редактора —2-62-62, отв. секретарь —2-50-52, секретариат —2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды —2-60-91, 2-56-23, промышленности и строительства —2-61-35, агропромышленный —2-64-36, 2-63-86; советского строительства и быта —2-69-58; культуры и школ —2-60-21, 2-57-63; информации —2-34-05; переводов —2-54-93; писем и селькоров —2-67-81; корректорская —2-33-61; выпускающие— 2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин —91-1-44, г. Северобайкальск —35-73, п. Хоринск —55-6-90, г. Закаменск —31-61, п. Кырен —91-9-79, п. Агинское —3-40-69. Директор издательства —2-37-32, бухгалтерия—2-33-77, вахта —2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901.

Газета отпечатана республиканской типографией Госкомиздата Бурятской АССР. Директор 2-40-45. Н-00447. Заказ № 165.